Kofinansira
Evropska unija

SHINE

OBLIKOVANJE BUDUĆNOSTI EVROPE

ERASMUS-YOUTH-2024-CB-101183602

ALATI ZA OBUKU O GRAĐANSKIM KOMPETENCIJAMA

Kofinansira Evropska unija

SHINE ALATI ZA OBUKU O GRAĐANSKIM KOMPETENCIJAMA

DECEMBAR 2025
Kreirano od strane FECE, KulturLife, EAAD,
UGNV, PIF, NOVI HORIZONT

Disklejmer: Finansirano od strane Evropske unije. Stavovi i mišljenja izraženi u ovom tekstu pripadaju isključivo autoru/autorima i ne odražavaju nužno stavove Evropske unije ili Evropske komisije. Ni Evropska unija ni nadležni organ koji dodjeljuje sredstva ne mogu se smatrati odgovornim za njih.

Sadržaj

01 — Uvod

02 — Aktivno građanstvo i demokratsko učešće

03 — Mediji i informacije u demokratiji

04 — Raznolikost, mir i održivi razvoj

05 — Zaključak

Uvod

Ovi alati za obuku opremaju omladinske radnike pristupačnim metodama kojima se mladi uvode u aktivno građansko učešće u demokratskom društvu. Kroz interaktivne igre uloga i metode koje podstiču kritičko mišljenje i rješavanje problema, polaznici razvijaju dublje razumijevanje demokratskih institucija, postaju svjesniji društvenih, političkih i ekoloških pitanja, te uče kako da ove vještine primijene u praktičnim situacijama.

Glavni cilj je razvijanje sposobnosti za vođenje diskusija, podsticanje dijaloga i doprinos demokratskim procesima. Ovo podržava društvenu koheziju, mir i vrijednosti EU, a takođe oprema omladinske radnike da odgovore na globalne izazove, uključujući klimatske promjene i nejednakost. Alati se fokusiraju na razvoj liderskih vještina i podsticanje etičkih stavova prema društvenim pitanjima.

Zašto su ovi alati razvijeni?
Mladi imaju jedinstvene perspektive, iskustva i potrebe koje moraju biti priznate i poštovane u svakom procesu donošenja odluka koji ih se tiče. Da bi se efektivno podržala omladina, neophodno je stvoriti sigurne, inkluzivne i podsticajne prostore u kojima se osjećaju saslušano, vrijedno i sposobno da utiču na promjene. Podsticanje mladih da izraze svoje mišljenje pomaže im da izgrade samopouzdanje, kritičko mišljenje i aktivno građanstvo. Odrasli, edukatori i lideri zajednice moraju aktivno slušati, pružati mentorstvo i osigurati da glasovi mladih ne budu samo dobrodošli, već i da se na njih reaguje. Smisleno učešće mladih nije samo pravo — ono je ključni element u izgradnji pravednijih, odgovornih i demokratskih društava.

Današnji mladi su sve više svjesni i osjetljivi na društvene, ekološke i moralne izazove s kojima se suočavaju njihova društva. Njihovo sve veće uključivanje u aktivizam i inicijative zajednice odražava snažnu želju za doprinosom pozitivnim promjenama. Međutim, pretvaranje ove svijesti u odgovorno i trajno građansko djelovanje zahtijeva vođenje, iskustvo i ohrabrujuće obrazovne okvire. Neformalni i informalni alati učenja (NFIL) pružaju fleksibilne, participativne i iskustvene metode koje pomažu mladima da razviju kritičko mišljenje, saradnju i komunikacione vještine. Kroz NFIL, mladi su osnaženi da izraze svoja mišljenja, razumiju svoja prava i odgovornosti, i postanu aktivni učesnici i lideri mišljenja u svojim zajednicama.

Dizajn ovih alata ima za cilj da vodi mlade ka tome da postanu lideri mišljenja i učesnici demokratskih procesa. Uključene jedinice direktno se odnose na građanske kompetencije i unapređivanje znanja i vještina neophodne za obuku mladih u tom pravcu. Na ovaj način, nudeći ideje i metode za razvijanje ovih kvaliteta i vještina, rad omladinskih radnika i trenera biće organizovan u sveobuhvatan proces sticanja profesionalnih kompetencija.

Ova alatka se oslanja na iskustvo partnerskih organizacija iz šest zemalja, pružajući vodič koji korak po korak objašnjava kako biti informisan, odgovoran i angažovan član zajednice na lokalnom, nacionalnom ili globalnom nivou.

Kako su alati organizovani?
Alati su podijeljeni u tri glavne teme, od kojih svaka ima odgovarajuće epizode podkasta. Ove teme uključuju: aktivno građanstvo i demokratsko učešće, medije i informacije u demokratiji, te raznolikost, mir i održivi razvoj.

Svaka tema uključuje nekoliko alata za obuku, dizajniranih kao igre uloga fokusirane na timski rad, koje razvijaju znanje i vještine povezane sa datom temom. Svaki alat dolazi sa detaljnim uputstvima za trenere, uključujući pripremu, materijale i implementaciju. Za svaki alat su navedeni:

- Ciljane vještine i koncepti
- Ciljevi
- Potrebni materijali
- Alati i izvori
- Trajanje
- Broj učesnika
- Opis
- Pitanja za raspravu
- Materijali za učesnike

Aktivno građanstvo i demokratsko učešće

U ovoj temi predstavljen je teorijski okvir i ukazano je na glavne pojmove koji se odnose na vrijednosti EU, ljudska prava i aktivno učešće u donošenju odluka. Kroz igre uloga i interaktivne metode, učesnici obuke savladavaju najvažnije pojmove i njihovu primjenu. Odabrani alati pružaju praktične smjernice o ključnim elementima za izgradnju inkluzivnih, demokratskih i na pravima zasnovanih zajednica.

Različiti alati nude strategije i vježbe za podsticanje smislenog i respektabilnog učešća u donošenju odluka unutar grupa i zajednica. Ovaj dio uvodi alate i digitalne platforme koje unapređuju građansko angažovanje, produbljuju znanje o demokratskim procesima i pomažu u jačanju jednakih mogućnosti i snažnijih veza u zajednici.

1. Unutra ili vani?: Razumijevanje omladinskog učešća kroz zone učenja

Ciljane vještine i koncepti	• Emocionalna pismenost u vezi sa učešćem, inkluzijom i priznanjem • Razumijevanje građanskih struktura i pristupa/isključenosti mladih • Građanski identitet i djelovanje: prepoznavanje sopstvenog mjesta i glasa u javnom životu • Dijalog među vršnjacima i grupna empatija • Rješavanje problema vođeno od strane mladih i planiranje demokratskih akcija
Ciljevi	• Povećati svijest o emocionalnim i strukturalnim barijerama koje oblikuju iskustva mladih u demokratiji • Podržati mlade u prepoznavanju njihovog trenutnog odnosa prema građanskom i političkom životu • Zajednički razviti inkluzivne i praktične ideje za pomak ka smislenijem učešću mladih • Podstaći preuzimanje odgovornosti za lične i kolektivne akcije u školama, zajednicama ili građanskim prostorima
Potrebni materijali	Flipčart papiri, markeri, ljepljivi papirići u 3 različite boje (najmanje 3 po učesniku)
Alati, izvori	Dijagram zona učenja, odštampan ili nacrtan dovoljno veliki za grupnu interakciju (papir, flipčart ili tabla)
Trajanje	60 minuta
Broj učesnika	Do 30 osoba, uzrasta 16+
Priručnik	Gdje sam? - Zone omladinskog učešća i učenja Naš Centar za omladinsko učešće

Opis

Predavač započinje stvaranjem emocionalno sigurnog prostora, podsjećajući učesnike da je dijeljenje dobrovoljno i ohrabrujući aktivno slušanje i poštovanje. Ova početna faza treba da traje oko 10 minuta.

Koristeći model Komfort–Rast–Panika, učesnici razmišljaju o svojim osjećanjima u vezi s političkim prostorima. Uz pomoć ljepljivih papirića bilježe kako se osjećaju u tim prostorima, jedan faktor koji ih je obeshrabrio da učestvuju i jedan koji ih je podstakao. Ovi papirići se postavljaju na zajednički pano i zatim se o njima razgovara u grupi.

Učesnici potom razmišljaju o trenucima kada su se osjećali isključenima iz procesa odlučivanja i u malim grupama identifikuju ključne barijere za učešće mladih, kao što su adultizam, tokenizam ili nedostatak pristupa. Diskusija se nastavlja fokusiranjem na emocije povezane sa građanskim angažmanom — da li donosi priznanje, stid ili ravnodušnost — i čiji se glasovi smatraju legitimnim u političkim prostorima. Predavač ističe vezu između priznavanja i smislenog učešća.

Na kraju, grupe razvijaju praktične strategije koje mogu pomoći većem broju mladih da se osjećaju sigurnije i uključenije u demokratski život. Njihovi prijedlozi mogu poprimiti oblik „Povelje o učešću mladih“, murala ili sličnog zajedničkog proizvoda.

Pitanja za diskusiju

- Šta vas je danas najviše iznenadilo ili ostavilo utisak na vas?
- U kojoj zoni želite da budete — i šta bi vam pomoglo da se tamo pomjerite ili ostanete?
- Kakvo vam je priznanje potrebno da biste se osjećali istinski uključeno u donošenje odluka?
- Kako mislite da se vaše iskustvo učešća promijenilo danas?
- Koji mali korak bismo mogli preduzeti kao grupa ovog mjeseca — i koji korak biste mogli preduzeti sami?

I**zvor:** Razvijeno od strane EAAD-a u okviru SHINE projekta.

Priručnik

Materijal: Gdje se nalazim? – Učešće mladih i zone učenja

Ovaj alat pomaže vam da razmislite o tome kako se osjećate u građanskim, političkim ili prostorima za učešće. Zasniva se na modelu učenja Komfort–Rast–Panika. Koristite dijagram ispod da razmislite o tome gdje se trenutno nalazite — i gdje želite da budete.

ZONE UČENJA

- Zona komfora: „ Ovo mi je pozanto. Osjećam se sigurno, ali možda pasivno."
- Zona rasta: „Učim. Ovo me izaziva, ali mogu da se nosim s tim."
- Zona panike: „Ovo je previše. Povlačim se ili se blokiram."

Razmislite o sljedećem:

- Gdje se danas nalazite kada je riječ o građanskim ili političkim prostorima?
- Šta vam pomaže da pređete iz zone komfora u zonu rasta?
- Šta vas uvodi u zonu panike — i kako to možemo izbjeći?
- Označite svoje mjesto na dijagramu tačkom, emotikonom ili naljepnicom.

Priručnik

Naša povelja o učešću mladih

Ovaj obrazac pomaže vam da izrazite zajedničku viziju vaše grupe o smislenom učešću. Popunite navedene stavke pojedinačno ili kao tim, i iskoristite ih za izradu grupnog murala, postera ili digitalne izjave/obećanja.

🟢 Potrebno nam je:

_____
_____
_____

🔵 Mladi zaslužuju:

_____
_____
_____

🟣 Obavezujemo se na:

_____
_____
_____

(Opcionalno) Dodajte svoje ime, potpis, crtež ili simbol ispod kako biste predstavili svoju obavezu:

_____
_____
_____

2. Penjanje ka učešću: Moć mladih i demokratski prostor

Ciljane vještine i koncepti	• Razumijevanje modela učešća mladih • Analiza nivoa uticaja i donošenja odluka u građanskim kontekstima • Prepoznavanje tokenizma nasuprot smislenom učešću • Dizajniranje akcijskih planova i projekata građanskog angažmana • Primjena modela učešća za evaluaciju i unapređenje stvarnih scenarija • Strategijsko planiranje koraka ka osnaženijem učešću
Ciljevi	• Omogućiti učesnicima da kritički razumiju i primijene modele učešća mladih, sa fokusom na prepoznavanje i izazivanje tokenističkih praksi. • Osnažiti učesnike da dizajniraju i simuliraju smisleno građansko djelovanje • Podsticati samosvijest i refleksiju o ulozi mladih u participativnoj demokratiji, ohrabrujući učesnike da procijene svoje građanske okoline i identifikuju puteve ka inkluzivnijem i efektivnijem angažmanu
Potrebni materijali	Flipčart papir ili veliki listovi za svaki tim (za planiranje projekata i prezentacije) Markeri, olovke, ljepljivi papirići Projektor ili odštampani poster „Ljestvice učešća“ Opcionalno: odštampani obrasci za planiranje projekata (za timove koji preferiraju strukturirane formate)
Alati, izvori	Odštampani materijali za učesnike: Evaluacija učešća mladih pomoću Ljestvice učešća Radni list za plan građanskog djelovanja mladih Stepenice učešća djece (mladih) Rogera Harta: PDF verzija: „Hart’s Ladder of Participation“ (Roger Hart, 1992)
Trajanje	60-120 minuta
Broj učesnika	12–30 učesnika, uzrasta 18+
Priručnik	Evalucija omladinskog učešća pomoću ljestvice - radni list za plan građanskog djelovanja mladih

Opis

Aktivnost je podijeljena na dva glavna dijela.

I DIO

1. **Zagravanje: Definisanje učešća (10 minuta)**

Od učesnika je traženo da opišu šta za njih znači učešće, a zatim se daju neki primjer kako mladi mogu izraziti svoje mišljenje i biti saslušani (npr. školski parlament, volontiranje u zajednici, protesti, online kampanje). Ideje se potom zabilježe na flipčart papiru.

Savjet za predavača: Predavač može preskočiti Zagrijavanje ako je prethodno korištena aktivnost iz SHINE toolkit-a „Unutar ili van?: Razumijevanje omladinskog učešća kroz zone učenja".

2. **Upoznavanje sa Stepenicama učešća (35 minuta, fleksibilno)**

Predavač predstavlja stepenice koristeći MATERIJAL 1: Evaluacija učešća mladih pomoću Stepenica učešća, objašnjavajući učesnicima da se ne radi o etiketiranju ljudi kao „dobri" ili „loši", već o prepoznavanju nivoa moći mladih u donošenju odluka. Za svaki stepen, predavač prikazuje stvaran ili realističan primjer učešća mladih u zajednici ili školi. To su kratki opisi (npr. „Školski parlament daje povratne informacije direktoru, ali odluke su već donesene" ili „Mladi pokreću peticiju, prikupljaju potpise i gradski savjet mijenja politiku"). Naglasak je na povezivanju stepenica sa stvarnim dinamikama moći.

3. **Analiza u malim grupama (15–20 minuta)**

Predavač dijeli učesnike u male grupe i daje svakoj grupi tri kratka, stvarna scenarija (odštampana na karticama ili listovima) koja opisuju učešće mladih u različitim okruženjima, poput škola, omladinskih centara i lokalne uprave. Scenariji treba da sadrže mješavinu tokenizma, partnerstva i stvarno vođenih inicijativa od strane mladih.

Zadatak za svaku grupu:

- Pročitati i diskutovati o tri scenarija.
- Za svaki scenarij, identificirati koji stepen najviše odgovara i objasniti zašto (koje dinamike moći su prisutne? Ko donosi odluke? Da li je uticaj simboličan ili stvaran?).
- Na kraju, postaviti pitanje: „Šta bi trebalo promijeniti u ovom scenariju da bi mladi mogli napredovati na stepenicama?" Ovo podstiče strateško razmišljanje o tome kako zahtijevati ili dizajnirati efikasnije učešće.

II DIO

1. **Simulacija građanskog projekta (60 minuta)**

Grupa se dijeli u timove od 4 do 6 članova. Svaki tim ima zadatak da identifikuje problem u zajednici ili školi koji im je važan i razvije konkretan akcioni plan za njegovo rješavanje. Ovaj dio se treba posmatrati kao interaktivna simulacija u kojoj polaznici „praktikuju građanske aktivnosti" u sigurnom okruženju.

Svaki tim dobija odštampan MATERIJAL 2: Radni list za plan građanskog djelovanja mladih kako bi kreirao svoj akcioni plan i predstavio ga. Cilj je da svaki tim proizvede opipljiv okvir projekta koji bi mogli realizovati u stvarnom životu, čime vježbaju rješavanje problema u stvarnom svijetu.

2. **Priprema za prezentaciju (5 minuta)**

Kada su planovi nacrtani, svaki tim sažima svoju ideju u kratku prezentaciju ili izlaganje. Mogu pripremiti poster ili nekoliko ključnih tačaka o kojima će govoriti. Ovo simulira scenario u kojem bi morali zastupati svoj projekt — važna građanska vještina.

3. **Grupne prezentacije (15 minuta)**

Svaki tim ima priliku da podijeli svoj akcioni plan sa cijelom grupom. Da bi prezentacija bila interaktivna, predstavite je kao mini „građansku prezentaciju". Na primjer, mogu da zamisle da prezentuju pred panelom zajednice ili komisijom za omladinske grantove. Svakom timu dajte 3 minute za predstavljanje svoje ideje (stil Elevator Pitch podstiče ih da budu sažeti i uvjerljivi).

Pitanja za diskusiju

- Šta ste naučili o zajedničkom radu na stvaranju promjena?
- Koja je bila svrha stepenica koje smo koristili? Kako nam pomažu da razumijemo učešće mladih?
- Koji nivo stepenica mislite da je vaš projekat dostigao — i zašto?
- Šta vas je iznenadilo u vezi sa tim kako učešće funkcioniše u stvarnom životu u odnosu na ono o čemu se obično govori?
- Postoji li previše učešća — ili pogrešan tip učešća?
- Može li stepenica postati alat za kontrolu mladih, umjesto za njihovo osnaživanje?

Izvor: Razvijeno od strane EAAD-a u okviru SHINE projekta.

Priručnik

Evaluacija učešća mladih pomoću Ljestvice učešća

Razumijevanje Ljestvice učešća (Prilagođeno prema Hart/Arnstein)
Ovaj model pomaže vam da procijenite koliko je učešće mladih smisleno ili površno u bilo kojoj situaciji. Svaki „stepen“ predstavlja nivo moći i uticaja mladih:

NIVO	**OPIS**
1. Manipualcija	Mladi se koriste da podrže neku svrhu na obmanjujući način. Nema stvarnog razumijevanja ni samostalnog djelovanja.
2. Dekoracija	Mladi su prisutni, možda i vidljivi, ali njihova uloga je isključivo simbolična.
3. Tokenizam	Čini se da mladima daje se glas, ali imaju malo ili nimalo izbora u načinu na koji učestvuju.
4. Dodijeljeno, ali informisano	Odrasli dodjeljuju uloge mladima, ali mladi razumiju i slažu se sa svrhom.
5. Konsultovano i informisano	Mladi daju svoje mišljenje i slušani su, ali odluke i dalje donose odrasli.
6. Inicirano od odraslih, odluke dijeljene	Odrasli vode, ali mladi dijele moć donošenja odluka.
7. Inicirano i vođeno od strane mladih	Mladi sami iniciraju i vode projekte.
8. Inicirano od mladih, dijeljeno sa odraslima	Mladi iniciraju projekte i dijele liderske uloge sa odraslima kao ravnopravni partneri.

Grupni zadatak
Korak 1: Pročitajte svaki od sljedećih 6 scenarija.
Korak 2: Za svaki, diskutujte i odlučite:

- Koji stepen stepenica učešća najbolje odgovara scenariju?
- Zašto ste odabrali taj stepen (pogledajte ko drži moć i donosi odluke)?
- Kako bi se mogao podići na viši stepen?

Koristite tabelu ispod da vodite diskusiju.

Scenariji za analizu

Scenarij A – „Dan čišćenja škole“
Direktor škole najavljuje Dan čišćenja. Učenici su obavezni da prisustvuju. Neki su izabrani da se pojave na fotografijama sa gradskim zvaničnicima. Prije toga nije traženo mišljenje učenika.

Scenarij B – „Anketa o omladinskoj kulturi“
Lokalna omladinska kancelarija traži od tinejdžera da popune anketu o kulturnim aktivnostima. Rezultati se prikupljaju, ali povratne informacije nisu podijeljene i ne preduzimaju se nikakve mjere.

Scenarij C – „Takmičenje u izradi postera o klimi“
Učenici su pozvani da pošalju postere o klimatskim promjenama. Najbolji posteri se izlažu u gradskoj upravi. Nije planirana nikakva dalja akcija, a učenici nisu uključeni u planiranje događaja.

Scenarij D – „Studentski odbor za hranu u kantini“
Grupa učenika je izabrana da se pridruži odboru za hranu. Sastaju se mjesečno sa osobljem, predlažu promjene jelovnika, a neki prijedlozi se zaista implementiraju.

Scenarij E – „Omladinska klimatska skupština“
Grupa vođena mladima organizuje klimatski forum. Oni postavljaju dnevni red, pozivaju stručnjake i predstavljaju svoje zahtjeve donosiocima odluka. Gradonačelnik se slaže da bude ko-organizator sljedećeg događaja sa njima.

Scenarij F – „Projekat mentalnog zdravlja pod okriljem NVO“
NVO dizajnira projekat za mentalno zdravlje mladih i poziva učenike da pomognu u promociji. Učenici su informisani o svojim zadacima, ali ne učestvuju u planiranju ili donošenju odluka.

Scenarij	Stepen (1-8)	Zašto? (Kratko objašnjenje)	Kako poboljšati / pomjeriti na viši stepen?

Priručnik

Radni list za plan građanskog djelovanja mladih
Ovaj radni list će pomoći vašem timu da isplanira građanski projekat koji se bavi stvarnim problemom u vašoj zajednici ili školi. Popunite svaki odjeljak jasno. Budite spremni da predstavite svoju ideju na kraju.

Naziv projekta	Dajte naziv svom projektu
Problem/pitanje	Koji je problem? Zašto je važan?
Cilj	Koju promjenu želite postići?
Predloženo rješenje	Opis vaše ideje ili pristupa
Ključni koraci	Koje glavne aktivnosti ćete preduzeti?
Uključenje zainteresovanih strana	Ko treba biti uključen?
Potrebni resursi	What materials, people, tools, or funds are needed?
Učešće maldih	Kako će mladi biti smisleno uključeni?
Izazovi i rizici	Koje poteškoće se mogu pojaviti? Kako ih možete riješiti?
Tačke za prezentaciju	Koje ključne tačke ćete predstaviti?
Članovi tima	Imena i uloge svakog člana tima

3. “MI” Elektronski Građani!

Ciljane vještine i koncepti	• E-učešće i e-uprava • Digitalne vještine • Razvijanje sposobnosti rješavanja problema i analitičko razmišljanje • Aktivno građanstvo
Ciljevi	• Olakšati i unaprijediti uključivanje građana u procese vezane za rad vlade kroz e-učešće • Iskoristiti digitalne vještine i e-alate kako bi učešće bilo dostupnije, efikasnije i inkluzivnije
Potrebni materijali	Flipchart, Flipchart, flomasteri u boji, A4 papiri
Alati i izvori	Tri kartice za uloge
Trajanje	60 minuta
Broj učesnika	20-30 osoba u dvije grupe, uzrasta 16-39 godina
Priručnik	Tri kartice za igranje uloga

Opis

Predavač nasumično dijeli učesnike u dvije grupe: E-Građani i E-Uprava, i bira jednu oblast za rad (na osnovu tema treninga).

Oblasti politike uključuju urbani plan i razvoj, politiku zaštite životne sredine i klime, zdravstvo, obrazovanje, saobraćaj, poljoprivredu, omladinu, e-upravu i javni budžet, te socijalne politike.

Grupe dobijaju tri kartice za uloge, i u zavisnosti od svoje uloge (E-Građani ili E-Uprava), imaju 20 minuta da naprave spisak svojih akcija. Na primjer, grupa E-Građani zapisuje svoje zahtjeve uzimajući u obzir e-informisanje, e-konsultacije i e-odlučivanje; dok E-Uprava navodi svoje planirane akcije u tri oblasti vezane za odabranu oblast politike.

Nakon što završe zadatke, svaka grupa imenuje govornika i sastaje se kako bi pronašli zajednički jezik između zahtjeva E-Građana i akcija planiranih od strane E-Uprave. Diskusija se nastavlja sve dok dvije grupe ne postignu dogovor.

Savjeti za predavača: U zavisnosti od veličine grupe, predavač može podijeliti učesnike u dvije grupe koje rade na jednoj oblasti, ili u četiri grupe koje rade na dvije oblasti.

Pitanja za diskusiju

- Da li je bilo teško pretpostaviti koje su glavne funkcije Vlade i Građana?
- Da li je bilo teško smisliti instrumente e-učešća prilikom identifikovanja kartica za uloge?
- U kojoj mjeri ste razumjeli koncept e-učešća?

Izvor: Razvijeno od strane FECE u okviru projekta SHINE.

Materijal za učesnike

Trie kartice za uloge

E-Informisanje: *Pristup podacima Vlade i informacijama o politikama*	**Specijalne ulgoe**: Vlada: Informisati građane i poboljšati transparentnost Građani: Primanje informacija (pasivna uloga) **Karakteristike:** • Web stranice vlade sa otvorenim podacima (npr. zakoni, izvještaji, budžeti) • Online baze podataka o zakonodavstvu, javnim uslugama i političkim dokumentima • Prijenosi uživo parlamentarnih debata i javnih sastanaka
E-Konsultacije: *Dvosmjerna komunikacija između građana i vlade*	**Specijalne uloge:** Vlada: Pasivna uloga, prikupljanje mišljenja građana prije ili tokom razvoja politike Građani: Aktivni učesnici (davanje mišljenja, povratnih informacija i preporuka) **Karakteristike:** • Online ankete i formulari za povratne informacije o predloženim politikama ili zakonima • Online diskusioni forumi, fokus grupe, okrugli stolovi pod moderiranjem javnih institucija • Online platforme za nacrte zakonodavstva i prijedloge građana
E-Donošenje odluka: *Direktno učešće u procesima politike i odlučivanja*	**Specijalne uloge:** Vlada: Omogućava građanima da utiču ili donose odluke Građani: Donosioci odluka ili ko-kreatori **Karakteristike:** • E-glasanje i online referendumi • Digitalne platforme za predlaganje i glasanje o političkim pitanjima • Platforme za participativno budžetiranje

4. Stablo vrijednosti EU

Ciljani vještine i koncepti	• Vrijednosti EU i institucije EU • Istorija i dostignuća Evropske unije
Ciljevi	• Upoznavanje mladih sa vrijednostima EU • Upoznavanje sa ugovorima i zakonodavstvom EU • Dobijanje dubljeg razumijevanja kako EU funkcioniše
Potrebni materijali	Flipchart, flomasteri u boji
Alati, izvori	Priručnik: Stablo vrijednosti EU
Trajanje	30-60 minuta
Broj učesnika	20-30 osoba, uzrasta 18-30 godina
Priručnik	Stablo vrijednosti EU

Opis

Ova aktivnost je podijeljena u tri dijela

I DIO
Predavač započinje sesiju zanimljivim eksperimentom, izazivajući učesnike da pogode godinu kada je osnovana Evropska unija. Kada neko tačno odgovori (1951), predavač pobuđuje radoznalost pitanjem da li neko zna ko su Jean Monnet i Robert Schuman. Ako ne znaju, kratko objašnjava njihov značaj.

Zatim predavač traži od učesnika da zamisle da tokom jedne od sesija Evropske ekonomske zajednice (kasnije Evropske unije), Monnet i Schuman zaspu i probude se u današnje vrijeme. Potom pita učesnike šta bi osnivači EU (Monnet i Schuman) zatekli kada je riječ o dostignućima i simbolima EU.

Lista emblematskih simbola:

- Zastava EU
- Moto EU: „Ujedinjeni u različitosti“
- Vlastita valuta – EURO
- Himna – „Oda radosti“
- Vlastiti praznik – Dan Evrope (9. maj)
- Institucije EU, uključujući Evropsku centralnu banku
- Vlastiti sud – Evropski sud pravde
- Nobelove nagrade za mir 2012. godine

II DIO
Predavač traži od učesnika da brainstorm-uju o vrijednostima EU i zapisuje ih na flipchart papir. Učesnici zatim biraju jednu vrijednost kako bi kreirali svoje jedinstveno stablo vrijednosti EU.

Učesnici moraju napraviti „Stablo vrijednosti EU“ (Priručnik) koje predstavlja vrijednost koja promoviše nediskriminatorno i inkluzivno društvo.

III DIO
Svaki učesnik objašnjava zašto je odabrao određenu vrijednost i šta ona znači za njega. Na kraju, predavač vodi živu diskusiju o tome koja EU vrijednost je najvažnija grupi i zašto.

Pitanja za diskusiju

- Da li je bilo teško razumjeti eksperiment?
- Da li je bilo teško smisliti simbole EU?
- Kako mislite da vrijednosti EU utiču na vaš svakodnevni život?

Izvor: Razvijeno od strane FECE u okviru projekta SHINE.

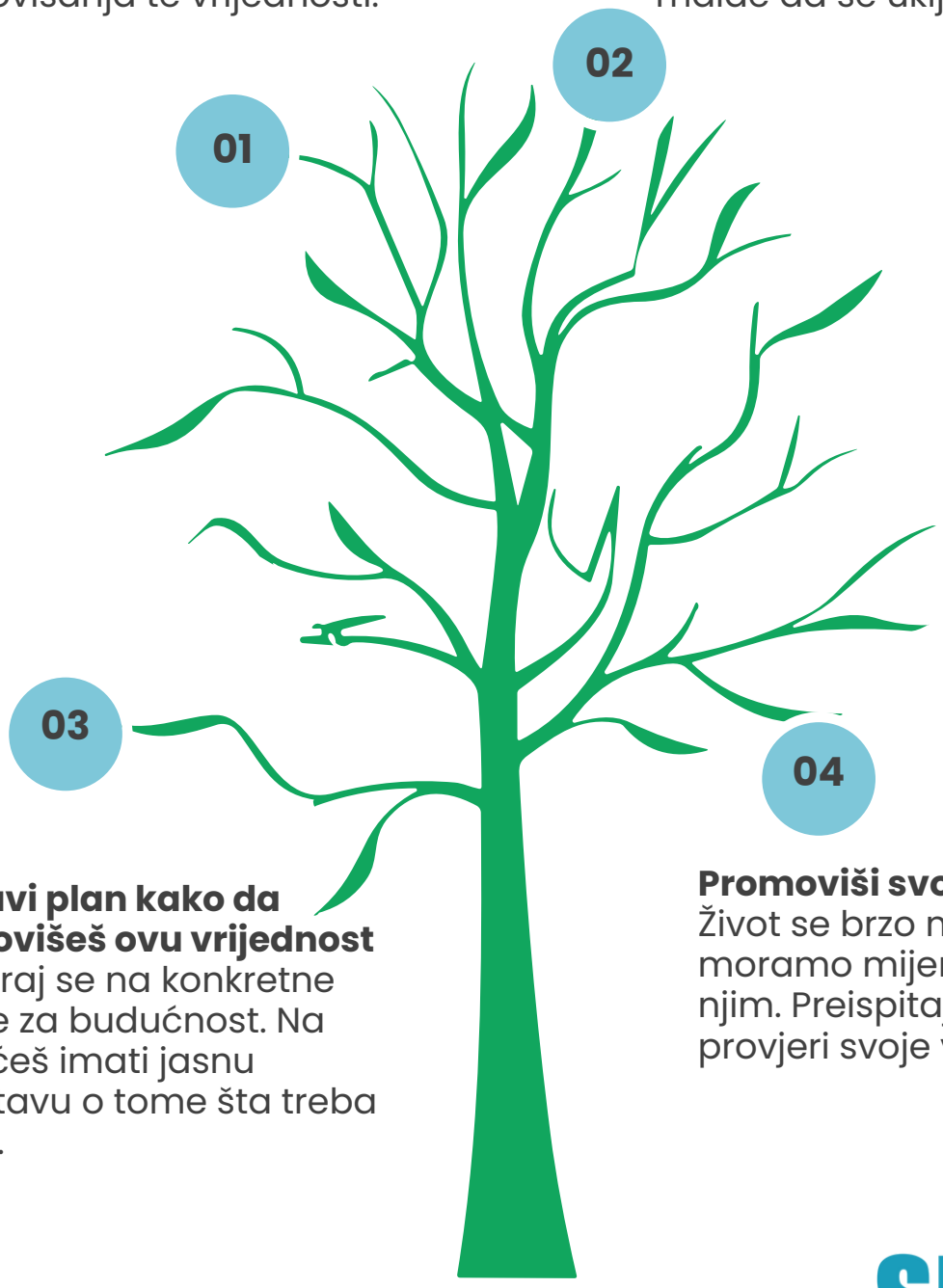
Priručnik

EU-STABLO VRIJEDNOSTI

Koja EU vrijednost odgovara tvom stablu?

Identifikuj zašto je ta vrijednost važna za društvo
Objasni, na osnovu vrijednosti koju si odabrao/la, kako društvo može imati koristi od promovisanja te vrijednosti.

Kako mogu doprinositi ovoj vrijednosti?
Razmisli kako možeš podržati i promovisati ovu vrijednost i kako možeš motivisati druge malde da se uključe

Napravi plan kako da promovišeš ovu vrijednost
Fokusiraj se na konkretne korake za budućnost. Na kraju ćeš imati jasnu predstavu o tome šta treba učiniti.

Promoviši svoju vrijednost
Život se brzo mijenja, zato se moramo mijen jati zajedno s njim. Preispitaj svoju viziju i provjeri svoje vrijednosti.

SHINE

5. Advokatska kancelarija za ljudska prava

Ciljane vještine i koncepti	• Opšta ljudska prava • Povrede ljudskih prava • Evropski sud za ljudska prava (ECHR) i zakonodavstvo
Ciljevi	• Omogućiti znanje o opštim ljudskim pravima • Upoznati učesnike sa stvarnim slučajevima iz ECHR i Evropske povelje o ljudskim pravima • Unaprijediti analitičke, istraživačke i pregovaračke vještine • Razvijati sposobnost kritičkog sagledavanja informacija i povezivanja sa svakodnevnim iskustvom • Podstaći osjećaj odgovornosti, empatije, pravde i jednakosti
Potrebni materijali	Flipchart papir, A4 papir, olovke i flomasteri
Alati, izvor	Štampani predmeti Evropskog suda za ljudska prava
Trajanje	60 minuta
Broj učesnika	20-30 osoba, starosti 18+
Priručnik	Predmeti Evropskog suda za ljudska prava

Opis

Učesnici se dijele u tri grupe, koje predstavljaju tri glavna aktera u pravnom slučaju pred Evropskim sudom za ljudska prava (ECHR):

1. **Podnosilac zahtjeva:** Pojedinci, grupe pojedinaca ili pravna lica (kao što su kompanije ili nevladine organizacije) koja tvrde da su žrtve povrede prava iz Evropske konvencije o ljudskim pravima.
   Uloga: Pokreće slučaj podnošenjem zahtjeva protiv države.

2. **Država tužena:** Država članica Savjeta Evrope koja se optužuje za kršenje prava podnosioca zahtjeva prema Konvenciji.
   Uloga: Brani se od optužbi, odgovara na zahtjev i učestvuje u postupku.

3. **ECHR:** Međunarodni sud sa sjedištem u Strazburu, sastavljen od sudija iz svake države članice Savjeta Evrope.
   Uloga: Ispituje zahtjev, razmatra prihvatljivost i meritum slučaja, te donosi obavezujuću presudu.

Zatim, svaka grupa mora pronaći osnove (putem online istraživanja) na kojima će zasnovati svoj slučaj koristeći tri slučaja iz priručnika.

*Biće razmatran stvarni slučaj iz Evropskog suda za ljudska prava. Evropski sud za ljudska prava je međunarodni sud osnovan 1959. godine. On donosi odluke o pojedinačnim ili državnim zahtjevima koji tvrde kršenja građanskih i političkih prava iz Evropske konvencije o ljudskim pravima. Od 1998. godine sud djeluje puno radno vrijeme, a pojedinci mogu direktno podnositi zahtjeve.

Svaka grupa će imati 30 minuta za pripremu svoje pozicije, nakon čega se sve tri grupe sastaju u Sudnici. Na osnovu svoje perspektive, svaka grupa treba da definiše:

- Zahtjev
- Presudu ECHR
- Prekršeni član(ovi)
- Značaj slučaja

Zahtjev, presuda ECHR i prekršeni članovi moraju biti napisani na flipchart papiru i predstavljeni u Sudnici.

Sjednica (ili rasprava) pred Evropskim sudom za ljudska prava je formalna faza u slučaju kada se glavni akteri — podnosilac zahtjeva, država tužena i Sud — okupljaju, obično u usmenoj raspravi. Ove sjednice su rijetke i obično se održavaju samo u složenim ili značajnim slučajevima, jer se većina slučajeva odlučuje na osnovu pisanih podnesaka.

Tipični tok sjednice kada su uključene sve tri strane:

1. **Otvaranje rasprave:** Jedan od učesnika koji predstavlja grupu ECHR biva imenovan za predsjednika Veća (jednog od sudija) i otvara sjednicu.
- Objavljuje se sastav Suda (ostali učesnici iz grupe ECHR).
- Kratko se predstavlja predmet slučaja.

2. **Podnesci podnosioca zahtjeva:**
- Podnosilac zahtjeva i/ili njegov pravni zastupnik (često advokat) iznosi svoj argument (grupa koja predstavlja tuženi).
- Grupa koja predstavlja tuženog objašnjava činjenice slučaja, prava iz Evropske konvencije koja smatraju da su povrijeđena.
- Objašnjava zašto postupci ili propusti države predstavljaju kršenje. Grupa koja predstavlja tuženog treba navesti svoj zahtjev, prekršena prava (u člancima), pružiti dokaze, kao i relevantnu sudsku praksu i širi značaj slučaja.

3. **Podnesci države tužene:** Državni agent (službeni predstavnik države, često iz Ministarstva pravde ili vanjskih poslova) iznosi odbranu.

Grupa koja predstavlja Vladu argumentuje:
- Da nije došlo do kršenja Konvencije
- Da su činjenice sporne ili pogrešno shvaćene
- Da je država postupala unutar svog diskrecionog prava
- Da pravne mjere nisu iscrpljene (ako je relevantno)

4. **Pitanja sudije (grupa ECHR):**

Sudije mogu postavljati pitanja objema stranama o:
- Pravnim pitanjima
- Spornim činjenicama
- Opsegu prava iz Konvencije koja su uključena
- Domaćem pravnom okviru

Obje strane (tuženi i Vlada) moraju direktno odgovoriti na ova pitanja.

5. **Odgovori i kontrapodnesci:**
- Obje strane mogu ukratko odgovoriti na podneske druge strane.
- Podnosilac zahtjeva može osporiti argumente Vlade.
- Država može ponuditi pojašnjenje ili kontrapodneske.

6. **Zatvaranje rasprave:**
- Grupa koja predstavlja ECHR ima 15 minuta da donese odluku.

Pitanja za diskusiju

- Da li je bilo teško pronaći odgovarajuće članove za odbranu tuženog i član(ove) koji su bili prekršeni?
- Koliko ste bili upoznati sa ECHR-om?
- Da li je bilo teško formulisati vaš zahtjev (u zavisnosti od uloge svake od tri grupe)?

Izvor: Razvijeno od strane FECE u okviru projekta SHINE.

Priručnik

Slučajevi pred ECHR-om

Slučaj I: E.S. protiv Austrije

Slučaj E.S. protiv Austrije uključivao je Elisabeth Sabaditsch-Wolff, Austrijanku koju su austrijski sudovi osudili za javno omalovažavanje vjerskih doktrina nakon što je tokom seminara koje je držala 2009. godine opisala islamskog proroka Muhameda kao pedofila. Podnositeljka zahtjeva, E.S., osuđena je jer je omalovažavala vjerske doktrine svojim komentarima o proroku Muhamedu, konkretno implicirajući da je bio pedofil.

ECHR je na kraju potvrdio presudu Austrije, utvrđujući da je ograničenje slobode izražavanja bilo opravdano radi zaštite vjerskog mira i prava vjernika.

Ko je u pravu u ovom slučaju?

Slučaj II: Verein KlimaSeniorinnen Schweiz protiv Svajcarske

Slučaj Verein KlimaSeniorinnen Schweiz protiv Švajcarske (2024) predstavlja prelomnu presudu Evropskog suda za ljudska prava (ECHR) u vezi sa klimatskim promjenama i ljudskim pravima. Švajcarsko udruženje KlimaSeniorinnen, koje uglavnom čine starije žene, pokrenulo je slučaj nakon iscrpljivanja domaćih pravnih mjera, tvrdeći da je nedovoljna klimatska politika Švajcarske povrijedila njihova prava.

Koja prava su bila povrijeđena?

Slučaj III: Refah Partisi protiv Turske

Slučaj Refah Partisi (Stranka blagostanja) i drugi protiv Turske odnosio se na raspuštanje Refah Partisi od strane turskog Ustavnog suda. Evropski sud za ljudska prava (ECHR) je na kraju presudio da raspuštanje nije predstavljalo kršenje kojeg člana?

ECHR je zaključio da su aktivnosti i izjave stranke, uključujući zagovaranje uvođenja šerijatskog prava i potencijalnu upotrebu nasilja, bile nespojive sa konceptom demokratskog društva.

Ko je ovdje u pravu?

6. Budućnost u kojoj svi želimo da živimo

Ciljane vještine i koncepti	• Kritičko i kreativno razmišljanje • Optimizam i nada • Razmišljanje zasnovano na rješenjima i orijentacija ka budućnosti • Prilagodljivost i rješavanje problema • Kreiranje medijskih sadržaja i pripovijedanje
Ciljevi	• Podstaknuti učesnike da usvoje pozitivan, na rješenja usmjeren pristup trenutnim globalnim problemima • Razviti maštovite, utopijske vizije budućnosti zasnovane na vrijednostima učesnika, s fokusom na rodnu ravnopravnost i jednako postupanje prema svima • Praktikovati oblikovanje ovih vizija kroz zajedničko pripovijedanje • Unaprijediti emocionalnu otpornost istraživanjem alternativnih pristupa krizama i neizvjesnosti • Podstaći građanski angažman kroz refleksivnu evaluaciju i razmišljanje okrenuto budućnosti • Pripremiti praktično orijentisane naredne sesije povezane sa temama i idejama razvijenim tokom ove radionice
Potrebni materijali	Flomasteri, flipchart papiri (3–4 po grupi), olovke Stolovi ili fleksibilni radni prostori (1 na 3–5 učesnika) Uređaji za video/audio snimanje (opciono)
Trajanje	3 sata (uključujući pauze i video snimanja)
Broj učesnika	Fleksibilan; preporučeni minimum 4 učesnika, 1 predavač na 10–15 učesnika; mladi uzrasta 16+

Opis

Ovaj pristup podstiče učesnike da zamisle budućnost zasnovanu na jednakosti i inkluziji. Može se prilagoditi kako bi ponudio različite nivoe usmjeravanja ka određenim temama. Glavni cilj je osnaživanje učesnika da sami kreiraju svoje vizije, dajući smjer i svrhu za naredne sesije.

Uvod (10–15 minuta)
Predavač iznosi ciljeve i strukturu vježbe. Kako bi se očuvao element „skoka kroz vrijeme", predavač treba da se fokusira na objašnjavanje sadašnjih izazova u oblasti jednakosti.

Učesnici se zatim dijele u grupe od 3 do 5 članova. Grupe treba da budu dovoljno velike za kratke prezentacije, ali dovoljno male da omoguće aktivno učešće svih.

I DIO – Naš život, ovdje i sada (45 minuta)
Predavač traži od grupa da identifikuju izazove u oblasti jednakosti u porodičnom životu, radnom okruženju i popularnoj kulturi. Grupe treba da naprave spisak trenutnog stanja i izazova rodnoj ravnopravnosti u svakoj oblasti (25 minuta). Učesnici se ohrabruju da navedu širok spektar izazova – nema pogrešnih odgovora.

Savjet: Kratka individualna sesija brainstorming-a (5 minuta) prije grupne diskusije često donosi veći broj ideja, iako može usporiti proces. Ovaj korak je dio ukupnog zadatka identifikacije. Predavač obezbjeđuje A4 papire za bilješke.

Zatim, grupe produbljuju analizu detaljnim opisivanjem identifikovanih izazova (20 minuta). Cilj je da se svaki izazov razjasni i konkretizuje. Predavač obezbjeđuje dodatne A4 papire po potrebi.

Pauza (10–15 minuta)

II DIO – Život u budućnosti (90 minuta)
Uvod u skok kroz vrijeme:

„Zamislite svijet za 30 godina, u kojem su današnji problemi riješeni – Dobrodošli u Utopiju!"

Predavač kratko predstavlja misaoni eksperiment skoka u budućnost. Period od 30 godina izabran je jer omogućava značajne promjene, ali ostaje u okviru životnog vijeka učesnika.

Grupe dobijaju zadatak da opišu svoj utopijski, ravnopravan i inkluzivan svijet u što više detalja (30 minuta). U ovoj fazi učesnici ostaju u istim grupama i koriste postojeće definicije i razmišljanja o izazovima da bi osmislili načine na koje bi oni mogli biti prevaziđeni u budućnosti. Ovaj zadatak nema unaprijed definisan ishod, osim zabilješki o zamišljenoj budućnosti, koje će biti obrađene kasnije.

Predavač treba ponoviti da učesnici ne treba da se fokusiraju na najvjerovatnije, već na najbolje moguće scenarije. Pitanje nije da li su izazovi prevaziđeni, već kako. Fokus je na najboljim mogućim rješenjima, a ne najizvjesnijim. Predavač dijeli A4 papire po potrebi.

Zatim grupe treba da kreiraju i snime kratak (2–5 minuta) futuristički TV prilog (60 minuta).

Alternativa: Umjesto snimka, mogu napraviti naslovnu stranu novina sa naslovima, najavama i oglasima iz svijeta budućnosti koji su osmislili (30 minuta). Predavač daje jedan flipchart papir po grupi. Ovaj zadatak omogućava učesnicima da svoje prethodne teorijske ideje o izazovima i rješenjima pretvore u kreativne sadržaje.

III DIO – Predstava iz budućnosti (30 minuta)
Predavač poziva grupe da predstave svoje video priloge ili naslovne strane. Svaka grupa najprije opisuje utopijsku budućnost koju je razvila i razmišljanja koja stoje iza nje, a zatim prikazuje snimak ili rad.

Evaluacija i refleksija grupe: Glavni zadatak predavača u ovoj fazi jeste povezivanje sesije sa prethodnim i budućim aktivnostima, isticanje značaja utopija i pozitivnih vizija budućnosti, te pokretanje procesa traženja načina da se ti idealizovani ciljevi postignu u narednim sesijama.

Pitanja za diskusiju

- Da li se sada osjećate bliže razumijevanju i stvaranju promjena ka rodnoj ravnopravnosti?
- Da li ste optimistični ili pesimistični u vezi sa budućnošću koja donosi istinsku rodnu jednakost?
- Kako se osjećate povodom kombinovanja vaših utopijskih ideja sa vizijama drugih? Mislite li da je zajednička Utopija moguća?
- Kako je čin zamišljanja bolje budućnosti uticao na vaš pogled na današnje probleme?
- Koja rješenja su vam djelovala realistična ili inspirativna?
- Kada se vratite kući nakon ovog događaja, kako ćete se kretati ka Utopiji? Možete li prepoznati jednu akciju koja povezuje vašu svakodnevnicu sa Utopijom koju ste ovdje zamislili?

Izvor: Razvijeno od strane KulturLife-a u okviru SHINE projekta.

Mediji i informacije u demokratiji

Ovaj se dio fokusira na medije u demokratskim društvima te pruža alate za podizanje nivoa znanja i vještina potrebnih za privlačenje pažnje publike kroz prepoznavanje informacijskih potreba i pronalaženje odgovarajućih izvora informacija. Posebna se pažnja posvećuje razumijevanju kojim izvorima informacija ljudi vjeruju i kako to znanje iskoristiti.

Današnje digitalno doba zahtijeva ne samo razumijevanje prava i odgovornosti u okviru demokratskog društva, već i kritičko učestvovanje s medijima i informacijama. U demokratskim sistemima mediji imaju ključnu ulogu u informiranju javnosti, nadzoru nosilaca moći i omogućavanju građanskog učešća. Međutim, s porastom lažnih vijesti, dezinformacija i govora mržnje, građani moraju razviti vještine prepoznavanja vjerodostojnih izvora, suprotstavljanja diskriminatornim narativima i promicanja inkluzivnih vrijednosti. Te kompetencije osnažuju pojedince da aktivno i smisleno doprinose demokratskom životu, istovremeno potičući informisan, respektabilan i pravedan javni diskurs.

7. Medijsko ogledalo: Kako se vidimo u vijestima

Ciljane vještine i koncepti	• Kritička medijska pismenost • Svijest o predstavljanju (reprezentaciji) • Refleksija identiteta • Građanski angažman kroz medije
Ciljevi	• Pomoći učesnicima da kritički procijene kako mediji predstavljaju ili pogrešno prikazuju različite zajednice, posebno u kontekstu identitetskih faktora (pol, rasa, invaliditet, društveni sloj itd.) • Promovisati samosvijest o tome kako mediji utiču na identitet i osjećaj pripadnosti • Osposobiti učesnike alatima za prepoznavanje medijske pristrasnosti i zajedničko kreiranje inkluzivnih narativa
Potrebni materijali	Projektor i ekran, ljepljive bilješke i flomasteri, veliki papirni listovi ili digitalne table (Jamboard, Miro). Mobilni telefoni ili tableti (pristup internetu). Alati za video/audio snimanje (opciono)
Alati, izvori	Štampani novinski članci i naslovi (pozitivna i problematična prikazivanja). Priručnik: Predstavljanje u medijima
Trajanje	75 minuta
Broj učesnika	12-30 osoba, uzrasta 16-26
Priručnik	Medijsko predstavljanje

Opis

Korak 1: Uvodna aktivnost – „Pad stereotipa“ (10 minuta)

Predavač dijeli male papiriće i traži od učesnika da anonimno napišu jedan stereotip koji su vidjeli u medijima (vezano za starosnu dob, pol, etničku pripadnost itd.). Papirići se sakupljaju, promiješaju i pročitaju naglas. Podsjetite učesnike da se uključe s empatijom i poštovanjem kako bi se osiguralo sigurno i inkluzivno okruženje.

Predavač pokreće grupnu refleksiju:

- Zašto ovi stereotipi ostaju u medijama?
- Ko ima korist ili štete zbog njih?

Ova aktivnost pomaže da se na površinu izvuku zajednička iskustva i nježno uvede tema medijske pristrasnosti

Korak 2: Galerija medijske refleksije (25 minuta)
Priprema (prije sesije): Predavač priprema 6–10 štampanih primjera iz medija koji prikazuju mlade iz različitih zajednica, i pozitivno i negativno.

Grupni zadatak: Učesnici se dijele u grupe od 3–4 člana. Svaka grupa dobija:

- 2–3 primjera iz medija
- Priručnik: List za refleksiju „Predstavljanje u medijima“

Instrukcije od predavača:

- Analizirati prikaz identitetskih grupa.
- Procijeniti ton i način predstavljanja (pozitivno/negativno/stereotipno).
- Napisati naslove ili medijske kritike koje će biti prikazane uz primjere.

Grupe zatim predstavljaju svoju analizu i dodaju svoje primjere na zajednički „Zid medijske galerije“.

Korak 3: Mapiranje prikazivanja i grupna diskusija (20 minuta)
Svaka grupa dobija jednu identitetsku kategoriju (npr. romska omladina, djevojke u STEM-u, LGBTQ+ mladi). Razmišljaju o pitanjima poput:

- Kako se ova grupa obično prikazuje u mainstream medijima?
- Prikazuju li ih kao doprinose ili kao problem?
- Koje perspektive nedostaju?

Mali timovi dijele 2–3 ključna uvida sa cijelom grupom. Predavač na flipchart papiru mapira ponavljajuće obrasce ili nedostajuće glasove.

Korak 4: Kreativna refleksija – „Ogledalo za ono što nedostaje“ (20 minuta)
Učesnici pišu jedan zamišljeni medijski naslov ili objavu na društvenim mrežama koja odražava njihov lični identitet ili zajednicu onako kako žele da bude predstavljena.

Dozvoljeni formati:

- Naslov (npr. „Romski studenti predvode klimatski pokret“)
- Kratki paragraf, citat ili opis

Učesnici svoje refleksije postavljaju na zid ili kreiraju grupni „Zine“ ili digitalni poster ako to vrijeme dopušta.

Pitanja za diskusiju

- Kako ste se osjećali kada ste vidjeli ili čuli kako je vaš identitet/zajednica prikazana u medijima?
- Da li su postojali stereotipi koji su vas iznenadili ili izazvali?
- Zašto određeni glasovi nedostaju u mainstream narativima?
- Šta mladi ljudi mogu učiniti da ispričaju tačnije ili inkluzivnije priče?
- Da li se sada osjećate sigurnije u prepoznavanju pristrasnosti u medijima?

Izvor: Razvijeno od strane PIF-a u oviru SHINE projekta.

Priručnik

Predstavljanje u medijama

Refleksivni list sekcija 1:

Savjeti za predavača: Ovaj priručnik se može štampati ili prilagoditi digitalno (npr. Google Forms ili kolaborativne table).

Osnovne informacije

- Naslov/voditelj vijesti
- Izvor/platforma (TV, web stranica, društvene mreže)
- Glavni subjekt(i) priče
- Opšti ton (pozitivan / neutralan / negativan)
- Da li je priča bila uravnotežena i zasnovana na činjenicama? (Da / Ne)

Sekcija 2: Kontrolna lista prikazivanja

Označite ili opišite koje su grupe predstavljene i kako:

- Žene
  □ Da □ Ne
  Prikazivanje: Pozitivno / Neutralno / Negativno / Stereotipno
- Etničke manjine
  □ Da □ Ne
  Prikazivanje: Pozitivno / Neutralno / Negativno / Stereotipno
- LGBTQ+ osobe
  □ Da □ Ne
  Prikazivanje: Pozitivno / Neutralno / Negativno / Stereotipno
- Mladi
  □ Da □ Ne
  Prikazivanje: Pozitivno / Neutralno / Negativno / Stereotipno
- Osobe sa invaliditetom
  □ Da □ Ne
  Prikazivanje: Pozitivno / Neutralno / Negativno / Stereotipno
- Ostalo (navedite):
  □ Da □ Ne
  Prikazivanje: Pozitivno / Neutralno / Negativno / Stereotipno

Da li ste primijetili neke stereotipe?

.....

Koji glasovi su izostali ili isključeni?

.....

Sekcija 3: Pitanja za grupnu refleksiju

- Da li ovaj članak odražava raznolikost vaše zajednice?
- Kako biste se osjećali da je ova priča o vašoj grupi?
- Šta bi poboljšalo njenu pravednost ili inkluzivnost?

Opcioni domaći zadatak

- Donijeti medijski članak koji prikazuje pozitivno predstavljanje marginalizovane grupe.
- Napisati post ili opis koji odražava vaše lično iskustvo.

8. Ne laži me: Preživjeti AI iluziju

Ciljane vještine i koncepti	• Medijska pismenost u oblasti AI videa • Kritičko gledanje • Digitalna verifikacija • Etničko i odgovorno korišćenje medija • Empatija i svijest o uticaju
Ciljevi	• Podizanje svijesti među radnicima sa mladima i mladima o rastućim rizicima dezinformacija generisanih vještačkom inteligencijom • Edukacija učesnika o etičkom korišćenju medija i opasnostima manipulacije putem vještačke inteligencije • Osposobljavanje mladih praktičnim alatima za prepoznavanje i reagovanje na lažne sadržaje • Podsticanje digitalne odgovornosti pri korišćenju i dijeljenju medijskog sadržaja • Istraživanje emocionalnog i društvenog uticaja lažnih sadržaja, korišćenjem stvarnih primjera
Potrebni materijali	Projektor i zvučnici, laptop sa pristupom internetu, pametni telefoni/tableti (opciono), Flipchart ili tabla sa flomasterima Prethodno preuzeti primjeri lažnih videa Pristup alatima: Fact Check Tools (google.com), Deepware Scanner, Snopes, Kviz listovi i olovke
Alati i izvori	Štampane studije slučaja (stvarni primjeri štete uzrokovane lažnim sadržajem) Priručnik 1: Kako prepoznati deepfake – kontrolna lista Priručnik 2: Brzi vodič za alate Priručnik 3: Smjernice za odgovorno dijeljenje
Trajanje	85 minuta
Broj učesnika	10-35 ljudi, starosti 18+
Priručnik	Kako prepoznati deepfake - kontrola lista Brzi vodič kroz alate Smjernice za odgovorno dijeljenje sadržaja Kviz za zagrijavanje - Da li poznaješ deepfake sadržaje? Scenariji za igranje uloga - „Šta bi ti uradio/uradila?”

Opis

I korak: Uvodni kviz (10 minuta)
Predavač započinje sesiju kratkim interaktivnim kvizom (Priručnik 4) kako bi procijenio početno znanje učesnika o AI-generisanim video zapisima i dezinformacijama.

Savjeti za predavača: Ovaj kviz se može realizovati i putem online platformi poput Kahoot-a ili Mentimetera, kako bi bio dinamičniji i takmičarski.

Učesnici popunjavaju kviz individualno. Nakon toga, predavač u trajanju od 5 minuta kratko pregledava svako pitanje sa grupom, podstičući diskusiju o iznenađujućim odgovorima ili mogućim nesporazumima. Cilj je aktivirati kritičko razmišljanje i radoznalost, dok se istovremeno procjenjuje svijest o lažnim sadržajima i manipulaciji.

II korak: Poređenje stvarnog i lažnog videa (15 minuta)

- Predavač prikazuje 3–4 kratka video klipa (stvarna i AI-generisana).
- Nakon svakog videa, učesnici glasaju da li je „Stvarno" ili „Lažno"
- Predavač otkriva tačan odgovor i objašnjava tehniku manipulacije korišćenu u videu
- Kratka otvorena diskusija o tome šta je izazvalo sumnju ili djelovalo uvjerljivo

III korak: Grupna diskusija o etici i društvenom uticaju (15 minuta)

Predavač vodi diskusiju koristeći sljedeća pitanja:

- Šta se dešava ako ljudi povjeruju lažnim video zapisima javnih ličnosti?
- Kako deepfake sadržaji utiču na povjerenje u novinarstvo i institucije?
- Zašto ljudi dijele lažni sadržaj? Učesnici reflektuju o građanskim posljedicama i psihološkom uticaju

IV korak: Istraživanje alata u grupama (30 minuta)
Predavač dijeli učesnike u 3 grupe. Svaka istražuje jedan alat kroz praktični zadatak.

Grupa 1: Deepware Scanner

- Analizirati uzorak lažnih videa
- Identifikovati znakove manipulacije
- Zaključiti: Da li je video vjerodostojan?

Grupa 2: Fact Check Tools (google.com)

- Pronaći članke za provjeru činjenica od provjerenih i renomiranih organizacija
- Koristiti alat unosom ključnih riječi, citata ili imena osobe
- Diskutovati o pronađenim neslaganjima

Grupa 3: Snopes

- Analizirati viralni video zapis
- Provjeriti vjerodostojnost korišćenjem fact-checking alata
- Diskutovati o načinu širenja priče

Svaka grupa imenuje glasnogovornika koji sumira nalaze.

V korak: Refleksija i Povelja mladih o medijskoj istinitosti (10 minuta)
Predavač poziva učesnike da napišu jednu ličnu obavezu na post-it (npr. „Provjeri prije dijeljenja"). Obaveze se postavljaju na flipchart ili zid i formiraju zajedničku „Povelju mladih za istinite medije". Neki učesnici mogu svoje obaveze podijeliti naglas. Ova refleksija pomaže učvršćivanju vrijednosti prije prelaska na igru uloga.

VI korak: Igra uloga – Primjena naših obaveza (5 minuta)
Predavač dijeli 2 kratka scenarija (Priručnik 5) koji uključuju AI dezinformacije. U malim grupama, učesnici biraju ili dobijaju scenario. Svaka grupa izvodi kratku etičku reakciju zasnovanu na prethodnim obavezama. Izvedbe su kratke (1 minuta po grupi), praćene otvorenom diskusijom od 1–2 minute.

Pitanja za diskusiju

- Šta vas je najviše iznenadilo tokom ove aktivnosti?
- Da li ste lako mogli prepoznati lažne video zapise? Zašto da/ne?
- Koje društvene rizike predstavljaju lažni video zapisi?
- Koji su vam alati bili najkorisniji?
- Koju akciju ćete preduzeti da biste postali odgovorniji korisnik medija?

Izvor: Razvijeno od strane PIF-a u okviru SHINE projekta.

Priručnik

Priručnik 1: Kako prepoznati deepfake

Kontrolna lista za analizu videa:

- Neprirodno treptanje ili zamućene crte lica?
- Nekonzistentno osvjetljenje/sjene?
- Zvuk nije sinhronizovan sa pokretima usana?
- Robotički ton glasa ili tehnički kvarovi?
- Statična ili nepovezana pozadina?
- Da li je moguća pretraga obrnute slike?
- Korišćeni alati za detekciju?

Priručnik 2: Brzi vodič za alate

- Deepware.ai – Skeniranje AI videa
- Fact Check Tools (google.com) – Provjera i praćenje lažnih sadržaja
- Snopes.com – Provjera vjerodostojnosti viralnih sadržaja

Priručnik 3: WSmjernice za odgovorno dijeljenje:

Prije nego što dijelite, zapitajte se:

- Ko je ovo kreirao?
- Koja je svrha ovog sadržaja?
- Može li ovo nekoga povrijediti?
- Da li sam ovo provjerio/la?

Priručnik 4 - Uvodni kviz: Koliko poznajete deepfake?

Upustvo:

Zaokružite tačan odgovor na svako od sljedećih pitanja. Nakon kviza ćete diskutovati o svojim odgovorima sa grupom.

1. **Šta je lažni video?**
   a) Video izmijenjen sa zvučnim efektima
   b) Video kreiran ili izmijenjen pomoću vještačke inteligencije
   c) Video snimljen skrivenom kamerom

2. **Može li AI kreirati video u kojem neko izgleda kao da kaže nešto što nikada nije rekao?**
   a) Ne, to je nemoguće
   b) Samo u filmovima
   c) Da, korišćenjem deepfake tehnologije

3. **Koji je čest znak manipulisanog videa?**
   a) Tamna scena
   b) Neobični pokreti lica ili problemi sa sinhronizacijom usana
   c) Tekst na ekranu

4. **Da li ste ikada provjerili video prije nego što ste ga podijelili?**
   a) Da
   b) Ne
   c) Nisam siguran/na

5. **Kako se osjećate kada pomislite na AI-generisane video zapise?**
   a) Radoznalo
   b) Zabrinuto ili nesigurno
   c) Nikada o tome nisam razmišljao/la

Priručnik 5: Scenariji za igru uloga - ,,Šta biste vi uradili?"

Svrha: U malim grupama, učesnici čitaju jedan od scenarija ispod i diskutuju kako reagovati etički i odgovorno. Zatim pripremaju kratku 3-minutnu igru uloga koja prikazuje njihovu reakciju zasnovanu na prethodnoj ličnoj obavezi.

Upustvo:

- Pročitajte svoj scenario i odgovorite na pitanja kao grupa.
- Pripremite kratku igru uloga (maksimalno 1 minuta) u kojoj vaša grupa etički i odgovorno reaguje na situaciju.
- Imenovati osobu koja će predstaviti scenario prije izvođenja.

Scenario A: Lažni aktivista
Video postaje viralan i prikazuje poznatog omladinskog aktivistu kako iznosi govor mržnje prema drugoj etničkoj grupi. Video se brzo širi na društvenim mrežama i izaziva opšti revolt. Kasnije, digitalni stručnjaci potvrđuju da je video lažan – ali mnogi i dalje vjeruju da je stvaran.

Diskutujte:

- Kako bi aktivista trebalo da reaguje?
- Šta vi možete učiniti kao odgovorni korisnik medija?
- Šta je etički postupak kada drugi nastave dijeliti video?

Scenario B: Kolega u nevolji

U vašem grupnom chat-u neko dijeli video koji prikazuje vašeg školskog kolegu kako vara na testu. Ljudi se smiju i prosljeđuju ga dalje. Vaš kolega je uznemiren i tvrdi da je video lažan. Sumnjate da je možda AI-generisan.

Diskutujte:

- Kako biste reagovali u tom trenutku?
- Šta možete učiniti da podržite svog kolegu?
- Kako provjeravate autentičnost videa prije nego što donesete sud?

9. Pobjegni iz eha: Izaći iz digitalnih mjehura

Ciljane vještine i koncepti	• Medijska pismenost • Svijest o algoritmima • Kritičko razmišljanje • Digitalno građanstvo
Ciljevi	• Razumjeti uticaj algoritama i „echo chambers“ (mjehura eha) u oblikovanju percepcije i jačanju pristrasnosti • Promovisati medijsku raznolikost i kritičku refleksiju o sopstvenim digitalnim navikama • Osnažiti mlade da postanu aktivni, etički učesnici digitalne javne sfere
Potrebni materijali	Projektor ili Smartboard (za kratke video zapise i simulacione alate). Laptopovi/tableti sa pristupom internetu, flomasteri, ljepljive bilješke, flipchart papiri. Novinski članci (digitalni ili štampani) iz različitih medija (lijevo/centar/desno). Simulator feed-a sadržaja vođenog AI-em (opciono, npr. TheirTube) Tajmer/štoperica. Zvučnici ili slušalice (opciono)
Alati i izvori	Štampani Priručnik 1: List za refleksiju „Echo komora“ Priručnik 2: Sažeti plana bijega
Trajanje	90 minuta
Broj učesnika	8-20 osoba, starosti 18+
Priručnik	List za refleksiju o eho-komori Sažetak plana izlaska – Probijanje informativnog balona

Opis

I korak: Uvodni kviz i predstavljanje „mehuri eha“ (10 minuta)

Predavač sprovodi live anketu ili kviz (putem Kahoot-a ili Mentimetera) sa pitanjima poput:

- Koje društvene mreže najviše koristite?
- Da li ste ikada podijelili nešto što se kasnije pokazalo kao lažno?
- Koliko ste sigurni u prepoznavanje lažnih vijesti?

Zatim uvodi osnovne koncepte: mjehuri eha (echo chambers), filter mjehuri (filter bubbles) i dezinformacije.

Predavač treba koristiti 1–2 konkretna primjera (npr. TikTok video ili manipulacija naslovom) i pristupiti osjetljivim mišljenjima s poštovanjem i pažnjom. Učesnicima može podijeliti Priručnik 1 za samorefleksiju.

II korak: Poređenje lažnih vijesti (25 minuta)
Predavač dijeli učesnike u male grupe. Svaka grupa dobija 2 kontrastne vijesti o istoj temi (jedna neutralna/realna, jedna obmanjujuća).

Učesnici trebaju analizirati:

- Da li je ovo realno ili obmanjujuće? Zašto?
- Da li se koriste emocije za manipulaciju?
- Da li naslovi/slike preuveličavaju ili iskrivljuju poruku?
- Kako bi ovo ojačalo nečija prethodna uvjerenja

Predavač vodi kratko izvještavanje i naglašava kako mjehuri eha omogućavaju da ovakav sadržaj prolazi neprovjeren.

III korak: Mapiranje medijskog ogledala (20 minuta)
Svaki učesnik kreira svoj lični „mapu medijskog mjehura" navodeći:

- Omiljene izvore vijesti ili influensere
- Platforme koje koristi
- Vrste sadržaja koje privlače njegovu pažnju (realni, emocionalni, senzacionalni)

Zatim se uparuju ili se vraćaju u iste grupe kao u koraku 2 da uporede obrasce:

- Da li su njihovi izvori raznovrsni?
- Prate li glasove koji izazivaju njihova uvjerenja?
- Koji sadržaj izbjegavaju ili prestaju pratiti?

Opcionalno: Vizualizovati ideološko grupisanje na zajedničkom flipchartu.

Tokom grupne aktivnosti poređenja medija, učesnici mogu izabrati aktuelni događaj (npr. migracije, protesti, klimatske promjene) i uporediti kako ga pokrivaju 3 različita medija.

Za svaki medij, učesnici bilježe:

1. Naziv medija
2. Ton: Neutralan / Emocionalan
3. Okvir: Ko je prikazan kao „pravi" ili „pogrešan"?
4. Slike ili naslovi koji su korišćeni
5. Šta je izostavljeno ili ignorisano?

Group Discussion Prompt: How do different outlets influence how we understand the same event?

Pitanje za grupnu diskusiju: Kako različiti mediji utiču na naše razumijevanje istog događaja?

IV korak: Vođena diskusija i planiranje strategija grupe (20 minuta)
Predavač vodi diskusiju:

- Kako dezinformacije uspijevaju u polarizovanim okruženjima?
- Koje rizike nosi emocionalno uvjerljiv, ali lažan sadržaj?
- Da li platforme čine dovoljno da spriječe širenje lažnih vijesti?
- Šta vi možete učiniti da spriječite njihovo širenje?

Zatim svaka grupa (iste grupe kao u koracima 2 i 3) osmišljava 2–3 strategije za „bijeg iz mjehura" i diversifikaciju sadržaja.

V korak: Lična refleksija i plan bijega (15 minuta)
Distribuirati priručnik 2: Sažeti plana bijega.
Svaki učesnik reflektuje:

- Jednu lažnu priču koju je nedavno vidio/la
- Tri akcije koje se obavezuje poduzeti da izdvoji svoje medije
- Jedan novi izvor ili glas koji planira pratiti

Učesnici mogu dobrovoljno podijeliti svoje obaveze u krugu ili ih postaviti na „Zid medijske obaveze".

Pitanja ya diskusiju

- Kako ste se osjećali dok ste upoređivali različite medijske perspektive?
- Da li ste primijetili pristrasnost ili emocionalnu manipulaciju?
- Koje obrasce ste otkrili u svom medijskom mjehuru?
- Da li vjerujete da vaše digitalne navike ograničavaju vaš pogled na svijet?
- Kako mladi mogu promovisati respektabilan i informisan dijalog?
- Koju jednu akciju se obavezujete preduzeti nakon ove sesije?

Izvor: Razvijeno od strane PIF-a u okviru SHINE projekta.

Priručnik

Priručnik 1: Obrazac za refleksiju o mjehuru era

- Koja su vaša tri glavna izvora vijesti informacija?
  _____
  _____
  _____
- Koliko često se susrećete sa sadržajem koji izaziva vaše stavove?
  ☐ Vrlo često ☐ Ponekad ☐ Rijetko ☐ Nikad
- Da li pratite naloge ili stranice sa drugačijim političkim ili društvenim stavovima??
  ☐ Da ☐ Ne ☐ Nisam siguran/na
- Da li ste ikada prestali pratiti ili blokirali nekoga zbog njihovog mišljenja?
  ☐ Da ☐ Ne
- Ako da, zašto? _____

Priručnik 2: Sažetak plana bijega - Kako izaći iz mjehura

- Navedite tri akcije koje ćete poduzeti kako biste obogatili svoje konzumiranje medija i smanjili uticaj mjehura eha:
  a. _____
  b. _____
  c. _____

Dodatni zadatak:
Navedite jedan novi medijski izvor ili glas koji planirate pratiti:
_____

10. Dekodiraj i razmontiraj: Zajednički suzbijamo govor mržnje

Ciljane vještine i koncepti	• Svijest o oblicima, kanalima i uticajima govora mržnje (online i offline) • Principi ljudskih prava, sloboda izražavanja i građanska odgovornost • Kolektivno rješavanje problema i timsko kritičko razmišljanje • Medijska pismenost: dekodiranje poruka, prepoznavanje pristrasnosti, emocionalne manipulacije i stereotipa • Kreativnost i građansko angažovanje • Jačanje empatije i omladinskog liderstva
Ciljevi	• Pomoći mladima da identifikuju i kritički analiziraju različite oblike govora mržnje • Podstaći razumijevanje pravnih, društvenih i emocionalnih posljedica govora mržnje • Razviti kapacitet mladih za zajednički rad na interpretaciji, evaluaciji i reagovanju na stvarne primjere • Osnažiti mlade da zajedno kreiraju pozitivne, zasnovane na pravima alternative i poruke za vršnjačku akciju • Promovisati solidarnost, aktivno slušanje i inkluzivan dijalog unutar vršnjačkih grupa
Potrebni materijali	A3 papir ili flipchart papir, flomasteri u boji, ljepljive bilješke, pristup internetu, telefoni/tableti/laptopovi za istraživanje, projektor (opciono) za prikazivanje omladinskih kontra-poruka
Alati i izvori	Velike štampane „Scenario kartice“ (realistični, anonimizovani primjeri sa društvenih mreža, škole, javnih prostora) Obrasci za refleksiju i akciju za svaku grupu
Trajanje	90 minuta
Broj učesnika	20-30 osoba, starosti 18+
Priručnik	Vodič za dešifrovanje govora mržnje Kartice sa scenarijima

Opis

Uvod (10 minuta)
Predavač dočekuje učesnike, zajedno sa njima kreira osnovna pravila poštovanja i sigurnosti, te uvodi temu objašnjavajući da govor mržnje nije uvijek očigledan. Pristupačnost i inkluzija se podržavaju prilagođavanjem jezika, pružanjem vizuelnih/pismenih materijala, upozorenjima o sadržaju i omogućavanjem opcije odustajanja.

Faza dekodiranja (25 minuta)
Učesnici se dijele u male grupe i dobijaju scenario kartice sa fiktivnim, ali realističnim primjerima govora mržnje online/offline. Njihov zadatak je da interpretiraju poruke identifikujući ciljnu grupu, namjeru i uticaj, procijene da li predstavljaju govor mržnje, uvredljiv govor ili slobodu izražavanja, te provjere prisustvo stereotipa ili dezinformacija. Odgovori se bilježe na flipchart papirima.

Galerija i povratna informacija (15 minuta)
Grupe prikazuju svoje analize u obliku galerijske šetnje, gdje učesnici čitaju, komentarišu ili reaguju pomoću naljepnica. Predavač ističe razlike u interpretacijama i poziva na kratke refleksije.

Kreativni odgovor - kontra-govor (20 minuta)
Svaka grupa bira jedan primjer i razvija kreativni kontra-govor (npr. meme, slogan, poster, skripta za video ili natpis) koji se fokusira na solidarnost i empatiju.

Prezentacije grupa i diskusija (10 minuta)
Grupe prezentuju ili prikazuju svoje proizvode, nakon čega slijedi diskusija o tome šta ih je iznenadilo, šta njihova poruka želi promijeniti i kakav uticaj zamišljaju u svojim zajednicama.

Refleksija i planiranje akcije (10 minuta)
Sesija se završava refleksijom o emocijama, nesuglasicama i prenosivim vještinama za poštovana digitalna i društvena okruženja. Kao opcionalno proširenje, grupe mogu podijeliti svoje kontra-poruke i izvan sesije (npr. na društvenim mrežama sa projektnim hashtagom ili u školama/omladinskim klubovima) kako bi povezale učenje sa stvarnim promjenama.

Pitanja za diskusiju

- Šta otežava definisanje govora mržnje u stvarnom životu?
- Kako je vaša grupa rješavala nesuglasice u vezi sa porukama?
- Koje emocije su se pojavile pri analizi stvarnog sadržaja?
- Kako reagovati na govor mržnje bez da se utišaju drugi?
- Koju ulogu možemo igrati u kreiranju poštovanijih digitalnih prostora?

Izvor: Razvijeno od strane EAAS-a u okviru SHINE projekta.

Priručnik

Priručnik: Vodič za dekodiranje govora mržnje

Definicije

GOVOR MRŽNJE

Govor mržnje obuhvata sve oblike izražavanja koji šire, podstiču, promovišu ili opravdavaju rasnu mržnju, ksenofobiju, antisemitizam ili druge oblike mržnje zasnovane na netoleranciji, uključujući netoleranciju izraženu agresivnim nacionalizmom i etnocentrizmom, diskriminaciju i neprijateljstvo prema manjinama, migrantima i osobama imigrantskog porijekla. Izvor: Savjet Evrope (Preporuka Komiteta ministara R(97)20).

UVREDLJIV GOVOR

Uvredljivi govor se odnosi na izraze koji mogu uvrijediti, provocirati ili uznemiriti pojedince ili grupe, često zbog snažnih stavova, satire ili kontroverznih mišljenja. Iako takav govor može biti društveno štetan ili razdvajajući, on ne prelazi zakonski prag podsticanja mržnje, diskriminacije ili nasilja i obično je zaštićen slobodom izražavanja. Usklađuje se sa ključnim principima Evropskog suda za ljudska prava (ECHR) i UN okvira.

ZAŠTIĆENI GOVOR

Zaštićeni govor je oblik izražavanja koji je zakonski zaštićen pod međunarodnim i nacionalnim zakonima koji garantuju slobodu izražavanja, uključujući mišljenja ili ideje koje mogu biti kritične, nepopularne ili uvredljive. Ostaje zaštićen sve dok ne podstiče nasilje, mržnju ili diskriminaciju, niti narušava prava i sigurnost drugih.

PODSTICANJE

Podsticanje nasilja se odnosi na bilo koji oblik izražavanja — usmeni, pisani, vizuelni ili digitalni — koji aktivno ohrabruje, promoviše ili poziva druge da počine nasilne radnje, mržnju ili diskriminaciju prema pojedincima ili grupama na osnovu identitetskih karakteristika (kao što su rasa, religija, pol, seksualna orijentacija ili

nacionalnost). Prelazi zakonski prag zaštićenog govora i može predstavljati krivično djelo prema međunarodnom i nacionalnom pravu.

KONTRA GOVOR

Kontra-govor je nenasilna, zasnovana na pravima, reakcija na govor mržnje koja koristi riječi, slike, priče ili činjenice da izazove mržnju, zaštiti ciljne zajednice i promoviše pozitivne vrijednosti kao što su poštovanje, empatija i inkluzija. Cilj nije cenzura, već odgovaranje istinom, kreativnošću i solidarnošću — pokazuje da se mržnja može odgovoriti ljudskošću.

Dekoder govora mržnje – alat za analizu u 4 koraka

Koristite ova četiri ugla za vođenje grupnog rada:

1.CILJNA GRUPA

- kome se govori ili ko je napadnut?
- Da li je riječ o pojedincu ili grupi?
- Da li je u pitanju marginalizovana ili zaštićena grupa?

2.NAMJERA

- Da li poruka pokušava provocirati, isključiti ili naškoditi?
- Da li je namijenjena da bude smiješna, politička, šokantna ili osvetoljubiva?
- Može li je različito protumačiti različita publika?

3.UTICAJ

- Kako bi ova poruka mogla uticati na nekoga ko je vidi?
- Da li pojačava štetne stereotipe ili strah?
- Može li dovesti do stvarne štete ili diskriminacije?

4.KONTEKST

- Ko je rekao poruku i gdje? (Anonimno? Influencer? Škola? Javno?)
- Da li je ta osoba u poziciji moći nad ciljanom grupom?
- Kakav je društveni ili politički kontekst poruke?

Priručnik: Scenario kartice

“Vi ljudi naučite”

“Vi ljudi nikako da naučite kako da slijedite pravila. Nije ni čudo što zemlja propada.”

Kontekst: Komentar na Facebook-u ispod vijesti u protestu kojeg je organizovala grupa za prava izbjeglica.

TikTok komentar - "Samo se šalim"
„Smiri se, to je samo šala. Ako ne možeš podnijeti, možda ti internet nije mjesto."
Kontekst: Odgovor korisniku koji je ukazao na transfobični meme u komentarima.

YouTube komentar o aktivisti sa invaliditetom
„Zašto bismo ih trebali tretirati kao heroje samo zato što postoje?"
Kontekst: Komentar ispod TED Talk videa govornika sa fizičkim invaliditetom.

Komentari u vijestima
„Ako vam se ne sviđaju naše tradicije, vratite se u svoju zemlju."
Kontekst: Komentar ispod lokalnog članka o religijskim akomodacijama u školama.

YouTube komentar
„Ljudi sa mentalnim problemima ne bi smjeli podučavati. Nisu stabilni."
Kontekst: Komentar na TED Talk video nastavnika o anksioznosti. Komentator se predstavlja kao roditelj.

Tviter - komičar
„Identifikujem se kao milijarder — đe su mi novac, osjetljivi?"
Kontekst: Javna osoba ismijava politiku. Neki se smiju, neki nazivaju transfobičnim i omalovažavaju.

YouTube komentar – reakcija na žene
„Danas žene plaču zbog svega. Biti muškarac je teže — niko nam ne daje olakšanje."
Kontekst: Komentar ispod videa o ženama koje se suočavaju sa uznemiravanjem na poslu.

Citat iz diskusije u učionici
„Nisam rasista — samo mislim da ljudi treba da ostanu u svojim zemljama. To nije mržnja, to je zdrav razum."
Kontekst: Rečeno tokom grupne diskusije o migracionoj politici.

Reddit thread o stanovanju
„Zanimljivo kako je kvart počeo propadati odmah nakon što su se određeni ljudi uselili."
Kontekst: Komentar u Reddit threadu o rastu kriminala i pritužbama na buku u urbanim područjima.

Raznolikost, mir i održivi razvoj

Ovaj dio priručnika za obuku posebno je dizajniran da podrži omladinske radnike i edukatore u vođenju mladih ka dubljem razumijevanju i aktivnom uključivanju u principe raznolikosti, mira i održivog razvoja. Nudi praktične alate, aktivnosti i resurse fokusirane na prihvatanje socijalne i kulturne raznolikosti, promociju kulture mira i nenasilja, podsticanje održivih stilova života i jačanje osjećaja odgovornosti prema životnoj sredini.

Integracijom ovih ključnih tema u omladinsku edukaciju i razvoj, ovaj dio ima za cilj da opremi predavače sredstvima koja inspirišu kritičko razmišljanje, empatiju i odgovorno djelovanje u narednoj generaciji globalnih građana.

Posebna pažnja posvećena je razvoju vještina za učestvovanje u debatama, otkrivanje i komunikaciju argumenata, te odbranu vlastitog stava. U ovom dijelu fokus je na razvijanju osnovnih komunikacijskih vještina i njihovom korišćenju za izgradnju zajednice oko specifičnih društvenih i etičkih pitanja.

11. Premošćavanje jaza: omladina i zajednica u dijalogu

Ciljane vještine i koncepti	• Kritičko razmišljanje • Empatija i međukulturalna svijest • Rješavanje konflikata i izgradnja mira • Komunikacija i timski rad • Razumijevanje društvene uključenosti i učešća u demokratskim procesima
Ciljevi	• Podstaći omladinu i lokalne donosioce odluka na zajedničko razmišljanje o potrebama i težnjama zajednice • Kreirati prostor za otvoreni dijalog između različitih društvenih grupa • Ojačati međusobno razumijevanje i zajedničko donošenje odluka • Promovisati inkluziju i zastupljenost u javnom diskursu • Podržati praktičnu primjenu vrijednosti poput poštovanja raznolikosti i jednakosti
Potrebni materijali	Flipchart ili velike papirne listove, markeri, olovke, sticky notes Alati za vizuelnu kolaboraciju (opciono: Canva, Miro) Projektor ili bijela tabla (ako je dostupno)
Alati, izvori	Odštampani radni list: Od vizije do akcije
Trajanje	120 minuta
Broj učesnika	20-30 osoba
Priručnik	Radni list: Od vizije do akcije

Opis

„Omladina i zajednica u dijalogu“ je aktivnost zasnovana na simulaciji dijaloga, gdje omladina, predstavljena kao lokalne vlasti, zajednički istražuje vizije za inkluzivniju budućnost. Učesnici zajednički kreiraju rješenja kroz pripovijedanje, dijeljenje perspektiva i vizuelno razmišljanje.

I korak: Uvod (10 minuta)
Predavač objašnjava svrhu sesije i osnovne vrijednosti (učešće, raznolikost, inkluzija).

Kratka uvodna aktivnost: „Dvije istine i budućnost" – svaki učesnik dijeli dvije činjenice o svojoj zajednici i jednu nadu za budućnost.

II korak: Predstavljanje trenutnih realnosti (40 minuta)
Predavač dijeli učesnike u dvije grupe: omladina i lideri zajednice.

Svaka grupa identifikuje i diskutuje o:
- Glavnim izazovima sa kojima se zajednica suočava
- Šta inkluzija znači u njihovom svakodnevnom životu
- Šta nedostaje u smislu učešća ili zastupljenosti

Svaka grupa kratko prezentuje ključne tačke (5 minuta po grupi). Predavač kreira zajednički flipchart.

III korak: Zamišljanje budućnosti (40 minuta)
Formiraju se male mješovite grupe (3–5 osoba, kombinacija oba profila).

Svaka grupa zamišlja:
- Kako bi izgledala idealna, inkluzivna zajednica?
- Šta bi učinilo da se svi osjećaju sigurni, saslušani i uključeni?

Koristeći materijale za crtanje ili online alate, učesnici vizuelno prikazuju svoju viziju budućnosti (npr. mindmap, simbolično stablo ili mini poster).

IV korak: Zajedničko kreiranje rješenja (30 minuta)
Još uvijek u mješovitim grupama, učesnici sada identifikuju:
- Jednu malu i jednu hrabru akciju koja bi mogla doprinijeti ostvarivanju njihove vizije
- Ko bi trebalo da bude uključen u ovu promjenu?
- Kako osigurati da niko ne bude izostavljen

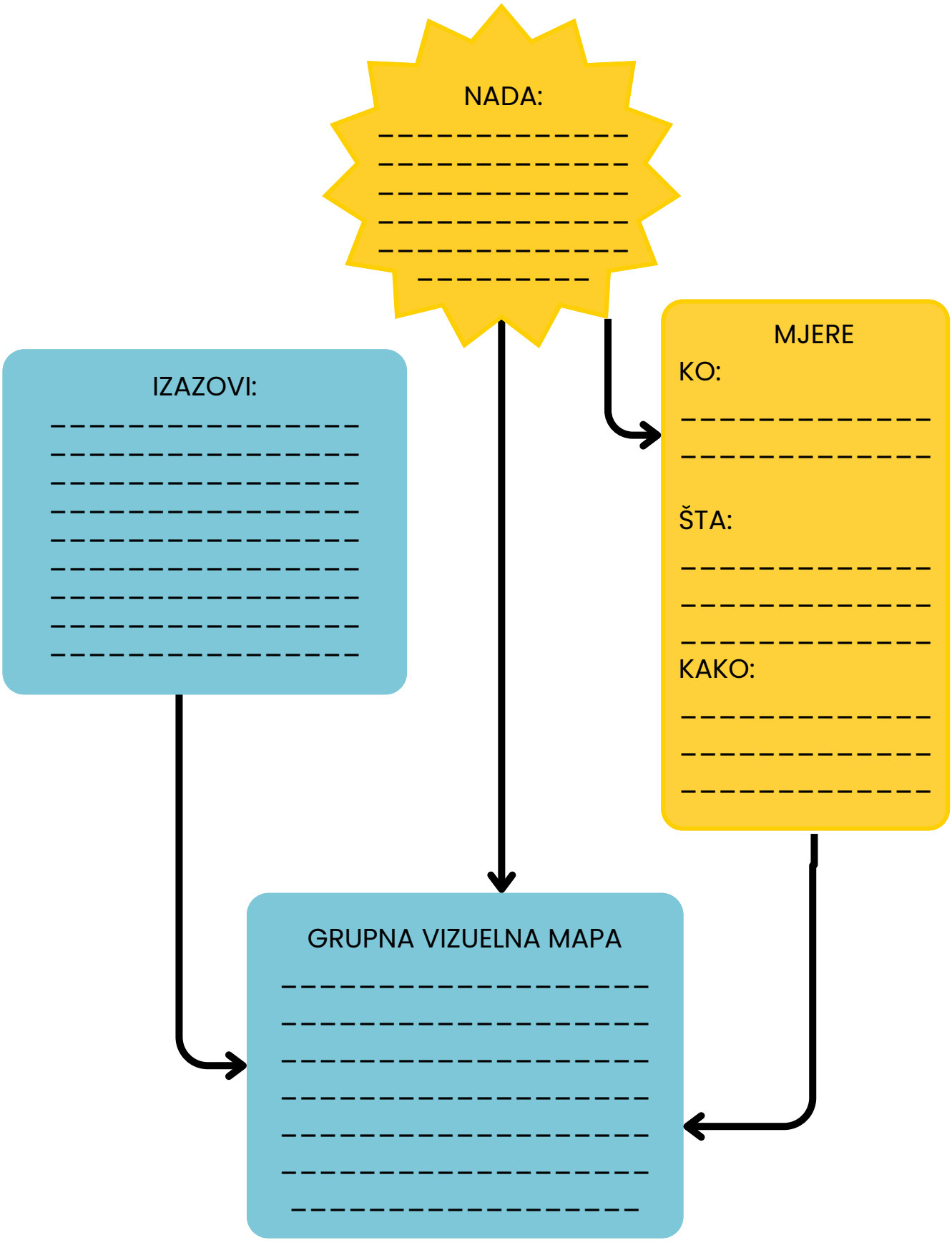
Grupe predstavljaju svoje akcije u stilu „community TED Talk-a".

Pitanje za diskusiju

- Šta vas je iznenadilo tokom današnjih diskusija?
- Da li ste čuli perspektive o kojima ranije niste razmišljali?
- Koju ulogu omladina može imati u oblikovanju inkluzivnijih zajednica?
- Kako lokalni lideri mogu ostati odgovorni prema vizijama koje ste podijelili?
- Koju jednu akciju možete preduzeti nakon ove sesije?

Izvor: Razvijeno od strane NH u okviru SHINE projekta.

OD VIZIJE DO DJELA

12. Nemoguća misija: GLASOVI U KRUGU

Ciljane vještine i koncepti	• Aktivno slušanje • Empatija i refleksija • Poštovanje različitih perspektiva • Saradnja • Inkluzivna komunikacija • Kohezija grupe i izgradnja povjerenja
Ciljevi	• Podstaći kreativno izražavanje i spontan rad u timu • Ojačati povjerenje, koheziju i međusobnu podršku u grupi • Razviti vještine aktivnog slušanja i prilagodljivosti • Uvesti ključne evropske vrijednosti na lagan i angažovan način
Potrebni materijali	Stolice raspoređene u krug Miran i udoban prostor Opcionalno: flipchart ili post-it papiri za grupne dogovore ili teme priča
Alati, izvori	Twist karte (šablon) Jednostrani radni list za refleksiju: „Šta sam naučio/la o sebi i drugima tokom kruga priče?“ Predložene teme i početne ideje za priče za buduće sesije
Trajanje	60 minuta
Broj učesnika	Do 30 osoba, uzrasta 16+
Priručnik	Twist karte

Opis

Ova aktivnost je posvećena tome da kreativnost i haos vode priču. Kroz pripovijedanje, mladi učesnici ulaze u imaginarni scenario koji počinje u vrlo stvarnom i poznatom okruženju: dolaskom na projekat ili razmjenu, upoznavanjem novih ljudi iz cijele Evrope i pokušajem da sve smisle.

Ali, tu je i „zaokret“: priča neće dugo ostati realistična.

Kako se priča razvija, dešavaju se neočekivani događaji. Aktivnost je zabavna, brza i potpuno nepredvidiva. Ipak, ispod humora, učesnici uče nešto dublje: kako slušati, sarađivati, ostati otvoren i prihvatiti neočekivano prilikom rada sa različitim kulturama.

Niko ne mora biti „pripovjedač" da bi učestvovao — dovoljno je donijeti malo mašte i smisla za humor.

I korak – Zagrijavanje (10 minuta)
Predavač uvodi situaciju:
„Ovo je izazov pripovijedanja. Zajedno ćemo stvoriti smiješnu, ali na neki način poznatu avanturu. Počinje u situaciji koju možda poznajete — dolaskom u novu zemlju na projekat, susretom sa timom iz različitih zemalja, a onda… stvari počinju postajati čudne."

Zatim predavač postavlja nekoliko pitanja za zagrijavanje i poticanje ideja:

- „Šta je nešto smiješno ili neočekivano što vam se desilo tokom putovanja ili razmjene?"
- „Šta svaki projekat uvijek ima — ili što uvijek zaboravi? (npr. kašnjenje autobusa, neugodne uvodne aktivnosti, nema Wi-Fi-a, beskonačni flipchartovi…)"

Postavljaju se i pravila za sigurnu i podsticajnu grupu:

- Nadovezujte se na ono što drugi kažu — „da, i…"
- Budite ljubazni i inkluzivni — sve ideje su dobrodošle
- Dozvoljeno je biti smiješan — neobično je dio zabave

II korak – Početak priče (45 minuta)
Pozovite jednog učesnika da započne priču jednostavnom, realističnom rečenicom. Nešto što zvuči kao prvi red obične razmjene ili treninga… koji može, ali i ne mora, da se pretvori u haos.

Primjeri početnih rečenica:

- „Stigli smo u projekat, ali niko drugi nije bio tamo…"
- „Bio je prvi dan našeg treninga, a tim je imao 16 ljudi iz 12 zemalja."
- „Mislili smo da je to samo obična kulturna večera…"

Svaka osoba dodaje po jednu rečenicu, krećući se u smjeru kazaljke na satu, nastavljajući priču.

Predavač uvodi **Twist karte.**

Zabavni dio: kako se priča razvija, predavač postaje „generator haosa“, vadeći Twist kartu svako nekoliko poteza — ili kad grupi zatreba kreativni poticaj.

Svaki twist uvodi novi, neočekivani razvoj koji mora biti uključen u priču od tog trenutka nadalje.

Primjeri Twist karti:

- „Zamijenili su vas kao zvanični delegati na evropskom samitu. Sigurnost vas traži.“
- „Koza u Erasmus+ dukserici preuzela je situaciju.“
- „Ukrcali ste se na pogrešan voz. Sada idete na misteriozno mjesto — i niko nema internet.“
- „Da biste nastavili, tim mora izvesti pjesmu iz najmanje tri države članice.“
- „Carina vas neće pustiti osim ako ne objasnite svoj projekat… interpretativnim plesom.“

Savjet za predavač: možete napraviti vlastite karte ili zamoliti učesnike da predlože nekoliko prije početka priče. Što su zabavnije i neočekivanije, to bolje.

III korak – Zaključak avanture (5 minuta)
Pomozite grupi da zaključi priču. Ovo se može dogoditi nakon što svi barem jednom progovore, ili kada priča prirodno stigne do bizarno zadovoljavajućeg završetka.

Možete voditi ovaj dio rečenicama poput:
„Pokušajmo naći dobar završetak — kako sve završava? Jesu li stigli do završne prezentacije? Spašavaju li dan?…“

Cilj nije savršena priča — cilj je završiti sa osmijehom i osjećajem zajedničkog postignuća.

Pitanja za diskusiju

- Kako se priča razvijala? Da li vas je iznenadila?
- Šta je pomoglo da priča funkcioniše — ili šta je otežalo njeno stvaranje?
- Da li vas je nešto podsjetilo na stvarna iskustva?
- Šta nam ovakva grupna kreativnost govori o radu sa ljudima iz različitih sredina?

Izvor: Razvijeno od strane NH u okviru SHINE projekta

Priručnik

Twist karte

Nemoguća misija: Twist karte
Twist 1: Greškom su vas zamijenili zvaničnim delegatom na evropskom samitu. Obaveštajna služba vas traži.
Twist 2: Koza u Erasmus+ dukserici preuzela je situaciju.
Twist 3: Ušli ste u pogrešan voz. Sada ste na misterioznom putovanju – i niko nema internet.
Twist 4: Da biste nastavili, vaš tim mora izvesti pjesmu iz najmanje tri države članice.
Twist 5: Carina vam neće dozvoliti prolaz osim ako ne objasnite svoj projekat... kroz interaktivni ples.
Twist 6: Vanzemaljci su upravo sletjeli. Žele da se priključe vašem projektnom timu – koju ulogu dobijaju?
Twist 7: Otkrijete da je cio vaš budžet zamijenjen čokoladnim novčićima.
Twist 8: Svi iznenada govore samo u rimama – kako nastavljate diskusiju?
Twist 9: Nestaje struja. Sada vaš projekat mora funkcionisati bez ikakve tehnologije.
Twist 10: Morate predstaviti svoj projekat... kao recept za kuvanje.
Twist ??: Prostor za vašu vlastitu Twist ideju.
Twist ??: Prostor za vašu vlastitu Twist ideju.

13. Možemo li predvidjeti buduće izazove?

Ciljane vještine i koncepti	• Kritičko razmišljanje i rješavanje problema • Aktivno slušanje • Timski rad i empatija • Međukulturalni dijalog
Ciljevi	• Povećati svijest o zajedničkim izazovima i mogućim društvenim rješenjima • Promovisati društvenu uključenost kroz kolektivnu refleksiju • Povezati lične perspektive mladih sa osnovnim evropskim vrijednostima: mir, nenasilje, raznolikost • Korišćenje kreativnih metoda za prikazivanje kako se društvene promjene mogu oblikovati kolektivnom akcijom
Potrebni materijali	Papiri za flipchart, A4 papiri, flomasteri i markeri u boji, laptopi/tableti ili pametni telefoni, pristup Canvi (ili sličnim vizuelnim alatima)
Trajanje	120 minuta
Broj učesnika	20 osoba, starosti 18+

Opis

U ovoj kreativnoj aktivnosti, učesnici preuzimaju ulogu novinara iz 2040. godine. Njihov zadatak je da izvještavaju o tome kako su današnji društveni izazovi — poput diskriminacije, nejednakosti ili digitalne isključenosti — uspješno riješeni kroz inkluzivna, mirna i inovativna rješenja.

Na primjer, jedna grupa može odabrati temu „nezaposlenost mladih“. Njihova buduća vijest mogla bi opisivati kako su, do 2040. godine, mladi širom Evrope dobili pristup radu kroz digitalne edukacione programe, preduzetničke inicijative koje vode mladi i ulaganja u zajednicu — što je dovelo do osnaženog, jednakog i povezanog društva.

Kreiranjem lažnih naslova, članaka ili podcast epizoda, mladi istražuju buduće razmišljanje, kritičku refleksiju i vrijednosti raznolikosti, mira i socijalne pravde na zabavan i imaginativan način.

I korak – Uvodno zagrijavanje: „Zamrznuti trenuci iz budućnosti“ (5 minuta)
Predavač traži od učesnika da zatvore oči i, uz vođenje kroz pitanja, zamisle svoju zajednicu u 2040. godini:

- Koje izazove ste riješili?
- Koje nove prilike postoje?

Učesnici dijele jednu riječ ili frazu koja predstavlja njihovu zamišljenu budućnost.

Primjer: Učesnik kaže „Prilika“ – zamišljajući budućnost u kojoj svi mladi imaju pristup zaposlenju, bez obzira na porijeklo.

II korak – Formiranje grupa i izbor izazova (10 minuta)
Predavač dijeli učesnike u male grupe (3–5 osoba). Svaka grupa bira jedno društveno pitanje koje želi „riješiti“ do 2040. godine.

Primjer: Jedna grupa se fokusira na „nezaposlenost mladih“, posebno među marginalizovanim zajednicama.

Predavač pruža kartice sa temama poput „Društveni i kulturni izazovi“, „Ekonomski i digitalni izazovi“ i „Mir, sigurnost i mentalno zdravlje“, ili podstiče brainstorming kako bi pomogao grupama u izboru teme.

III korak – Kreiranje „Priče iz budućnosti“ (75 minuta)
Grupe zamišljaju da su u 2040. godini i da je njihov problem uspješno riješen.

Diskutuju:

- Koje je rješenje primijenjeno?
- Ko ga je predvodio ili doprinio njemu?
- Šta je sada drugačije u društvu?

Grupe razvijaju naslov i kratak članak ili skriptu za podkast koja opisuje uspješnu priču, koristeći alate poput flipchart papira, Canve, crtačkih alata, glasovnih zapisa ili fiktivnih citata.

Primjer naslova: „Mladi Evrope preuzimaju inicijativu: postignut nivo zaposlenosti od 98% kroz digitalnu inkluziju i društvene inovacije“.

Primjer sadržaja: Grupa kreira lažni članak o evropskoj inicijativi pokrenutoj 2025. godine koja je nudila besplatne programe kodiranja i preduzetništva za nedovoljno zastupljene mlade. Do 2040. godine, program je rezultirao hiljadama mladih koji vode društvena preduzeća, značajno smanjujući nezaposlenost i osnažujući zajednice.

IV korak – Prezentacija svojih vijesti (30 minuta)
Svaka grupa prezentuje svoju priču iz budućnosti cijeloj grupi. Ovo može biti:
•Uživo izvođenje (kao TV voditelj)
•Čitanje članka
•Reprodukcija kratkog audio podkasta
•Vizuelna prezentacija ili skica

Primjer: Grupa koja je radila na nezaposlenosti mladih izvodi „vijest iz žive emisije“ sa dva voditelja i jednim gostom — intervju sa fiktivnim preduzetnikom iz 2040. godine koji objašnjava kako je inkluzivno obrazovanje promijenilo njegov život.

Pitanja za diskusiju

- Koje vrijednosti su se ogledale u vašoj priči?
- Šta bi danas trebalo da se dogodi da vaša zamišljena budućnost postane moguća?
- Kako mladi mogu već sada biti dio te promjene?
- Kako je vaše rješenje uključivalo mir, raznolikost ili inkluziju?

Izvor: Razvijeno od strane NH u okviru SHINE projekta.

14. Šetnja rodne ravnopravnosti

Ciljane vještine i koncepti	• Kritička refleksija • Uzimanje perspektive i emocionalna inteligencija • Samosvijest o jednakosti i inkluziji
Ciljevi	• Omogućiti učesnicima da se stave u životna iskustva osoba različitih rodova i urone u rodno određene društvene realnosti i izazove • Pomoći učesnicima da prepoznaju konkretne prednosti i nedostatke povezane s rodnim ulogama, očekivanjima i sistemskim nejednakostima • Olakšati uzimanje perspektive dopuštajući učesnicima da se emocionalno povežu s načinom na koji rod utiče na mogućnosti, sigurnost, slobodu izbora i društvenu percepciju • Poticati učesnike da kritički ispituju vlastita rodno određena pretpostavke, pristrasnosti i stavove • Poticati refleksiju o svakodnevnom ponašanju i stavovima koji mogu promovisati ili otežavati rodnu jednakost u različitim kontekstima
Potrebni materijali	Marker-i, selotejp Štampane “karte uloga” i “cvjetovi privilegija” (onoliko koliko ima učesnika) Pažljivo odabrana pozadinska muzika za interaktivni dio Slatkiši / komadići čokolade (ili bilo šta što se može koristiti kao fizička reprezentacija “poena”)
Alati, izvori	Priručnici “Cvatovi privilegija” Karte uloga
Trajanje	75-90 minuta
Broj učesnika	15–30 mladih osoba, predavači, edukatori
Priručnik	Cvatovi privilegija Karte uloga

Opis

Faza 1: Šetnja rodnom razlikom – individualni dio
Svaki učesnik dobija karticu uloge koja opisuje njihov karakter tokom aktivnosti. Nakon što pročitaju svoju ulogu, učesnici trebaju smisliti ime za svoj lik.

Svaki učesnik dobija i Cvijet privilegija. Predavač objašnjava da će učesnici odgovarati na niz pitanja – zavisno od toga je li odgovor „Da“ ili „Ne“, dobijaju pozitivne ili negativne poene. Ako je odgovor nejasan i može biti „da“ ili „ne“, treba zabilježiti 0.

Primjeri pitanja i bodovanje:

1. Možete li sigurno hodati sami noću bez straha? Da: +3, Ne: -3, Nesigurno: 0
2. Možete li otvoreno pokazati tugu, strah ili ranjivost bez da vas smatraju slabima? Da: +2, Ne: -2, Nesigurno: 0
3. Očekuje li se od vas da preuzimate kućne ili brigu o drugima više nego drugi zbog vašeg roda? Da: -1, Ne: +1, Nesigurno: 0
4. Jeste li ikada dobili pitanja o planovima za porodicu tokom razgovora za posao? Da: -2, Ne: +2, Nesigurno: 0
5. Predstavljaju li mediji, zabava i lideri ljude vašeg roda fer i s poštovanjem? Da: +2, Ne: -2, Nesigurno: 0
6. Da li je vaš rod pravilno prikazan u zvaničnim dokumentima i javnim prostorima (WC, formulari)? Da: +2, Ne: -2, Nesigurno: 0
7. Možete li provoditi vrijeme s djecom (npr. u školama, parkovima) bez da vas smatraju sumnjivim? Da: +2, Ne: -2, Nesigurno: 0
8. Da li ste slobodni od straha od porodičnog ili partnerskog nasilja? Da: +3, Ne: -3, Nesigurno: 0
9. Možete li neformalno razgovarati s nekim koga ste tek upoznali bez brige da će pogrešno protumačiti vaše namjere? Da: +1, Ne: -1, Nesigurno: 0
10. Možete li razgovarati o svom rodnom identitetu s porodicom, kolegama ili učiteljima bez straha od odbacivanja ili ismijavanja? Da: +3, Ne: -3, Nesigurno: 0
11. Kada opisujete bol ili nelagodu, shvataju li vas ozbiljno ili misle da pretjerujete? Da: -2, Ne: +2, Nesigurno: 0
12. Osjećate li da vaša vrijednost ili privlačnost nije vezana za finansijski uspjeh ili karijeru? Da: +2, Ne: -2, Nesigurno: 0
13. Društvena očekivanja vas tjeraju da dijelove tijela ili prirodne funkcije skrivajte, brijete ili „popravite“? Da: -2, Ne: +2, Nesigurno: 0
14. Možete li živjeti u svom tijelu bez osjećaja da neke njegove karakteristike ili funkcije nisu u skladu s vašim ja? Da: +3, Ne: -3, Nesigurno: 0

15. Možete li donositi lične odluke ili se ponašati suprotno tradicionalnim rodnim očekivanjima, a da niste „manje“ zbog toga? Da: +2, Ne: -2, Nesigurno: 0

Nakon što odgovore na sva pitanja, učesnici izračunavaju ukupni rezultat i zapisuju ga u sredinu cvijeta. Svaki učesnik dobija mali poklon. Predavač zatim daje učesnicima onoliko komadića čokolade/slatkiša koliko imaju poena.

Faza 2: Šetnja rodnom razlikom – interaktivni dio

Predavač traži od učesnika da se rasporede po prostoriji i objašnjava pravila:

- Zalijepiti kartice uloge na grudi, zadržati Cvijet privilegija i nastaviti igrati ulogu tokom aktivnosti.
- Učesnici se kreću po prostoriji, a kada muzika stane, moraju pronaći partnera.
- Kada se spoje, predstavljaju se kao svoj lik i pokazuju Cvijet privilegija.
- Osoba s višim ukupnim rezultatom dobija dva komada čokolade/slatkiša od druge osobe.
- Ponoviti proces 7–8 puta.
- Ako učesnik ostane bez slatkiša, izlazi iz igre i odlazi u ugao prostorije.
- Ako učesnik ima negativan ukupni rezultat, automatski izlazi iz igre i ide u ugao da posmatra.

Na kraju aktivnosti, učesnici broje koliko slatkiša su sakupili i postavljaju se u liniju od najviše do najmanje (osim onih koji su ispali, oni ostaju u uglu). Svaki učesnik kratko predstavlja svog lika. Aktivnost se završava završnom diskusijom.

Savjeti za predavača:

- Za muziku tokom igre preporučuje se pjesma s društvenom porukom koja podstiče empatiju i otvorenost (npr. „Imagine“ – John Lennon, „Where Is the Love“ – Black Eyed Peas).
- Nakon prve 2–3 runde, učesnicima možete ponuditi da zamijene kartice i pročitaju ulogu partnera da izbjegnu ponavljanje.

<u>Napomene o sistemu bodovanja privilegija i nedostataka:</u>
Šetnja rodnom razlikom koristi ograničen sistem bodovanja (+3 do -3) kako bi se ilustrirale razlike u rodno-specifičnim iskustvima i privilegijama. Širok raspon bodova bi mogao dovesti do logičkih problema (previše negativnih rezultata ili preveliki broj slatkiša).

Ovaj sistem može dovesti do pogrešnih interpretacija, jer se određena iskustva mogu doživjeti „gorim“ od drugih, ne odražavajući subjektivnu i nijansiranu prirodu problema. Ključno je naglasiti da bodovanje ne znači hijerarhiju ugnjetavanja.

Ako učesnici postave pitanja ili izraze zabrinutost, validirajte njihove osjećaje i objasnite ograničenja ove aktivnosti. Po potrebi, možete pozvati učesnike da predlože vlastiti sistem bodovanja kao uvod u otvorenu diskusiju o privilegijama i marginalizaciji, što podstiče kritičko razmišljanje i prepoznavanje različitih perspektiva.

Pitanja za diskusiju

Emocionalna refleksija

- Kako si se osjećao/la u svojoj ulozi?
- Jesi li se osjećao/la bezbjedno, samouvjerenoi ili na neki način ograničeno/isključeno? Koji trenuci su izazvali ta osjećanja?

Razumijevanje iskustva - povezivanje simbola sa stvarnim životom

- Da li je, po tvom mišljenju, aktivnost održavala stvarni život? Kako? Koje si simbole prepoznao/la?
- Šta je, po tvom mišljenju, simbolisao "dijeljenje bombona" iz spoljnog izvora nakon što ste završili svoje svjetove? Šta je simbolisala razmjena bombona u parovima?
- Neki učesnici su morali da napuste igru i pređu u "ugao". Koju situaciju taj ugao predstavlja?
- (Za one koji su ostali bez slatkiša i prešli u ugao) Da li si se osjećao/la "stigmatizovano"?

Svijest o rodnim iskustvima

- Kakve su se prepreke ili prednosti pojavile za tvoj lik na osnovu rodnih očekivanja?
- Na koji način je rod uticao na slobodu, sigurnost ili mogućnosti u životu tvog lika?

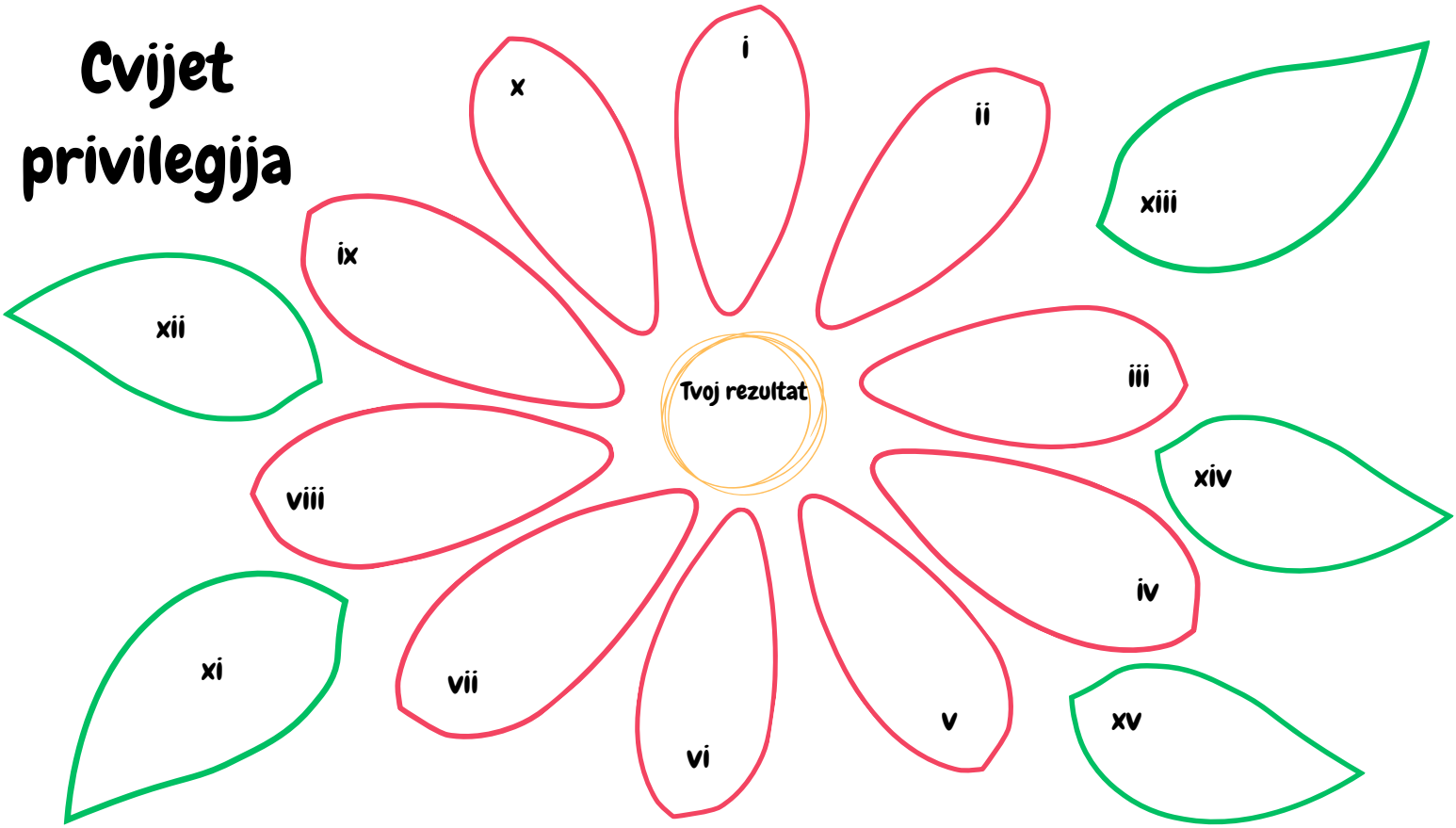
Povezivanje sa stvarnim životom

- Koja su pitanja odražavala stvarne probleme koje si vidio/la ili doživio/la u svakodnevnom životu? Na koje načine rodni stereotipi ili društvene norme i dalje utiču na svakodnevne izbore i mogućnosti?
- Koje privilegije možda ostaju neprimijećene osobama određenog roda?
- Koje promjene možeš uvesti u svoje svakodnevno ponašanje, komunikaciju ili donošenje odluka kako bi doprinio/la rodnoj ravnopravnosti?

Izvor: Razvio KulturLife u okviru SHINE projekta.

Priručnik

Cvijet privilegija

Karte uloga

1. Ti si 28-godišnja novinarka koja radi za nacionalne novine. Voliš svoj posao, ali često dobijaš onlajn komentare o svom izgledu umjesto o svom radu. Kada ideš na večernje događaje, kolege ti sugerišu da "ne bi trebalo da ideš sama". Sanjaš da postaneš glavna urednica, ali te već pitaju kada planiraš da se "smiriš".
2. Ti si 35-godišnja medicinska sestra i majka dvoje djece. Tvoj posao ti daje smisao, a bolnički tim ti je kao druga porodica. Ipak, kod kuće svi podrazumijevaju da ćeš ti obavljati kuvanje, čišćenje i školske obaveze. Zahvalna si na sigurnom prihodu i mužu koji te podržava, ali iscrpljenost ti je postala normalna.
3. Ti si 64-godišnji penzionisani radnik fabrike. Imaš svoju kuću i odane prijatelje s posla. Ipak, bez radnog identiteta osjećaš se izgubljeno. Rijetko pričaš o usamljenosti... Lakše je reći da je sve u redu.
4. Ti si 28-godišnja muzičarka na turneji. Imaš sve veću bazu fanova i podršku benda. Ipak, neki prostori nemaju rodno neutralne toalete. Na sceni si u svom elementu, ali se u pojedinim prostorima iza scene osjećaš nesigurnost.
5. Ti si 24-godišnji vaspitač u ranom obrazovanju. Voliš da radiš s djecom, ali roditelji ponekad oklijevaju da ti ostave svoje mališane. Dobro se nosiš sa suzama i haosom, ali si bolno svjestan/e kosih pogleda. Imaš koleginice koje te podržavaju, ali kao "jedini muškarac" stalno moraš dokazivati da si bezbjedan, a ne sumnjiv.
6. Ti si 58-godišnja nastavnica. Učenici te obožavaju, a poštovana si zbog duge karijere. Ipak, unapređenje na poziciju direktorice otišlo je mnogo mlađem muškom kolegi. Izgradila si jaka prijateljstva i finansijski si stabilna, ali se osjećaš nevidljivo kada se razgovara o "svježim talentima".
7. Ti si 25-godišnja građevinska inženjerka na početku karijere. Jedina si žena na gradilištu, a neke kolege te i dalje u šali zovu "princezo". Na prvom evaluacionom razgovoru pitali su te kada planiraš da "osnuješ porodicu". Strastvena si u svom poslu, imaš mentora i odlučna si da ostaneš, ali osjećaš da te stalno posmatraju zbog grešaka koje tvoji muški vršnjaci slobodno prave.

8. Ti si 39-godišnji prodajni predstavnik, nedavno razdvojen. Obožavaš svoju djecu, ali tvoja bivša partnerka traži puno starateljstvo, tvrdeći da si “previše fokusiran na posao”. Nikada nisi propustio vikend sa njima, ali sudski proces izgleda unaprijed izgubljen. Imaš stabilan prihod i svoj dom, ali učiš koliko je očinstvo krhko kada se briga o djeci uglavnom smatra “majčinskom” obavezom.
9. Ti si 19-godišnja nebinarna osoba koja živi u malom ruralnom mjestu. Nakon što si se otkrio/la prošle godine, roditelji pokušavaju biti podržavajući, ali često govore da je bolje “ne pričati o tome” i da bi trebalo da se oblačiš prema dodijeljenom polu. Online prostor ti pruža utjehu i povezanost, ali svakodnevni život i dalje izgleda kao hod po jajima. Žudiš da odeš na studije negdje daleko... u veliki grad gdje možeš jednostavno biti ono što jesi.
10. Ti si 37-godišnja menadžerka projekata, nedavno razvedena nakon osam godina braka zbog sve nepredvidljivijeg bijesa tvoga bivšeg muža. On, međutim, teško prihvata raskid i i dalje se pojavljuje blizu tvoje kuće “samo da razgovara”. Počela si da mijenjaš rute do posla i izbjegavaš da objavljuješ svoju lokaciju. Imaš stabilan prihod i prijatelje koji te podržavaju, ali strah da te neko prati nikad potpuno ne nestaje. Držiš telefon napunjen i zavjese zatvorene.
11. Ti si 44-godišnji nastavnik koji se bori s depresijom. Nisi nikome rekao – čak ni ženi – jer se plašiš da ćeš biti viđen kao slab. Održavaš vedar izraz, a učenici te vole, ali energija potrebna za pretvaranje polako nestaje. San ti je loš, a i najmanji zadaci djeluju teško. Razmišljaš o odlasku kod terapeuta, ali priznati da ti treba pomoć čini se kao još veći neuspjeh.
12. Ti si 45-godišnja arhitektica koja vodi uspješan biro. Osvojila si nagrade i imaš veliko povjerenje klijenata, ali te na sastancima muškarci i dalje prekidaju usred rečenice. Mlađe kolege te zovu “inspirativnom”, ali primjećuješ da ponavljaju tvoje ideje i dobijaju zasluge. Imaš status, bogatstvo i iskustvo, ali stalno moraš dokazivati autoritet koji bi se podrazumijevao da si muškarac.
13. Ti si 41-godišnji umjetnik. Oduvijek si imao nježan način i prirodno viši glas, što ponekad izaziva zadirkivanje poznanika. Izgradio si solidnu reputaciju u lokalnim galerijama i možeš pristojno da živiš od svog rada. Ipak, ljudi te nazivaju “osjetljivim” kao da je to uvreda. Cijeniš emocionalnu otvorenost, ali neki prijatelji dovode u pitanje tvoju muškost zbog toga.

14. Ti si 26-godišnja influenserka i fitnes instruktorka. Voliš da promovišeš zdravlje, ali opsesija internet publike savršenstvom te izjeda. Komentari svakodnevno seciraju tvoje tijelo. Znaš da ti online uspjeh daje finansijsku slobodu i vidljivost, ali ti takođe vezuje samopouzdanje za lajkove i filtere. Depiliraš se, treniraš i sređuješ čak i kada si iscrpljena, jer "prirodno" se ne prodaje.
15. Ti si 39-godišnji marketing stručnjak i ponosni otac. Zatražio si skraćeno radno vrijeme da bi bio više sa novorođenčetom, ali ti je šef rekao da je to "karijerno samoubistvo". Obožavaš svoju porodicu i želiš biti prisutan, ali osjećaš da te osuđuju što ne igraš ulogu "hranitelja". Finansijski si stabilan, ali kolegine šale o tome da "čuvaš sopstveno dijete" nerviraju te više nego što priznaješ.
16. Ti si 29-godišnja frilenserka fotografkinja sitne građe sa ogromnom torbom za opremu koja ponekad izgleda teža od tebe. Voliš urbanu fotografiju i često si noću napolju hvatajući svjetla grada. Naučila si da nosiš ključeve kao oružje i šalješ lokaciju prijateljima prije snimanja. Voliš svoju nezavisnost i kreativnu slobodu, ali svaki korak u mraku je proračunat. Bezbjednost je privilegija koju nemaš u potpunosti.
17. Ti si 41-godišnja trans žena koja radi kao grafička dizajnerka u srednjem gradu. Otvoreno živiš već 4 godine i konačno se osjećaš dobro u svojoj koži. Kolege te uglavnom podržavaju, ali se i dalje streseš svaki put kada u tim dolazi neko novi – ne znaš kako će reagovati kada te prvi put vide ili kada shvate da si trans. Svakodnevne rutine su i dalje komplikovane: biranje toaleta, ažuriranje dokumenata sa starim imenom, suočavanje sa pogledima kada se lični dokument ne poklapa sa tvojim izgledom.
18. Ti si 15-godišnja srednjoškolka. Svaki put kriješ uložak u rukavu kada ideš u WC jer se drugovi smiju "ženskim stvarima". Jednom je dječak našao uložak u zajedničkoj klupi i mahao njime uz smijeh. Od tada preskačeš fizičko tokom menstruacije, pretvarajući se da imaš prehladu. Voljela bi da nastavnici o menstruaciji pričaju bez šapata.
19. Ti si 20-godišnja nebinarna osoba. Imaš menstruaciju svakog mjeseca, i to je emocionalno najteži period. Grčevi bole, ali još više boli osjećaj da te vlastito tijelo izdaje. Izbjegavaš da kupuješ menstrualne proizvode jer ne želiš da te kasirka nazove "gospođicom". Voljela/volio bi da nešto tako normalno kao krvarenje ne čini da se osjećaš strano u sopstvenom tijelu.

20. Ti si 67-godišnja majka troje odrasle djece, danas uspješnih i srećnih. Decenijama si vodila domaćinstvo, organizovala školske događaje i tiho uređivala muževljeve članke kasno noću dok si odgajala djecu. On je postao cijenjeni novinar, poznat na nacionalnom nivou. Na okupljanjima ljudi i dalje hvale njegovu "blistavu karijeru" i komentarišu kako si "srećna" što imaš tako uspješnog muža. Ponosiš se njime, ali ne možeš a da ne primijetiš koliko se lako njegova dostignuća pamte, a tvoja ostaju pozadina.
21. Ti si 31-godišnja žena koja ide kod doktora zbog jakih menstrualnih bolova. On se nasmiješi i kaže: "To je normalno, draga. Mnoge žene jednostavno moraju da žive s tim." Klimneš, iako jedva stojiš. Uvijek si vjerovala ljekarima i pratila preporuke, ali napuštaš kliniku osjećajući se potcijenjeno i nevidljivo.
22. Ti si 56-godišnja žena koja radi u advertajzingu. Tvoja kreativnost je i dalje oštra, ali su te klijenti nedavno počeli zvati "gospođo". Primjećuješ da tvoje muške kolege istih godina opisuju kao "iskusne" i "ugledne", dok si ti "slatka" ili "dobro očuvana". I dalje voliš posao i mentorstvo mladih žena, ali si ponovo počela da farbaš kosu – ne zbog taštine, već zbog kredibiliteta. Govoriš sebi da je to dio posla, ali duboko znaš da godine imaju pol.
23. Ti si 23-godišnja diplomantkinja koja je oduvijek sanjala da postane mehaničarka. Tvoj otac, ponosan ali tradicionalan, molio te da "izabereš nešto čistije". Konačno si upisala auto-mehaničarski program, gdje nastavnici čas i dalje započinju sa "gospodo". Na razgovorima za posao pitaju te da li si "dovoljno jaka za ovaj posao" i komentarišu da bi se "kupci mogli osjećati neprijatno". Dobra si u svom poslu i voliš da rješavaš probleme rukama, ali se pitaš koliko će vremena proći prije nego što tvoje vještine progovore glasnije od tvog pola.
24. Ti si 21-godišnji student koji nikada nije imao ozbiljnu vezu. Prijatelji se šale da si "previše fin" i da treba da "očvrsneš". Voliš da razgovaraš sa ženama, ali strahuješ da te vide kao bezopasnog, a ne privlačnog. Kada odbiješ "muške šale", nazivaju te naivnim. Znaš da je poštovanje važnije od imidža, ali umoran si od dokazivanja da pristojnost nije slabost.
25. Ti si 42-godišnja osoba koja je napustila kancelarijski posao da bi postala kuvar. Kuvarstvo ti je uvijek donosilo radost, ali tvoje stare kolege to vide kao krizu srednjih godina. Zarađuješ manje, ali konačno spavaš mirno. Na porodičnim okupljanjima pitaju te da li "uzimaš pauzu" prije povratka u pravu karijeru. Kada im kažeš da si sada srećniji/a, klimaju glavom uz osmijeh, ali vidiš da ti zapravo samo – žale.

15. Sitne navike

Ciljane vještine i koncepti	• Kritičko razmišljanje • Promjena ponašanja • Formiranje navika • Samorefleksija
Ciljevi	• Uvesti metodu Sitnih navika kao alat za promjenu ponašanja • Podstaći razmišljanje o svakodnevnim rutinama i motivaciji • Razviti personalizovane sitne navike za kritičko razmišljanje • Povećati svijest o privatnosti na internetu i van njega
Potrebni materijali	Flip-čart papiri, markeri, ljepljivi papirići ili kartice Pripremljen online dokument u koji sve grupe mogu kopirati ili upisati svoj finalni set Sitnih navika Odštampani šabloni za navike (opcionalno)
Alati, izvori	Štampani šabloni za navike (opciono)
Trajanje	3 sata
Broj učesnika	Fleksibilno; preporučeni minimum je 4 učesnika, 1 facilitator na 10–15 učesnika; mladi od 16+ godina
Priručnik	Šablon za male navike

Opis

Ova metoda uranja učesnike u principe Sitnih navika i njihovu moć da pokrenu individualne i kolektivne promjene. Sesija napreduje od razumijevanja formiranja navika i motivacije, ka praktičnoj primjeni, a zatim ka refleksiji o tome kako sitna, namjerna ponašanja mogu stvoriti širu kulturnu transformaciju — posebno u oblastima privatnosti, poštovanja i bezbjednosti podataka.

Ovaj pristup vodi učesnike ka povezivanju ličnih postupaka sa dobrobiti zajednice i ka namjernom oblikovanju održivih navika koje doprinose bezbjednijem i pristojnijem digitalnom i fizičkom okruženju.

Predavačima se preporučuje da se upoznaju sa osnovnim konceptom Sitnih navika B. J. Foga, npr. putem njegovog TED govora.

Faza 1: Uvod u Sitne navike (60 minuta)
Predavač počinje predstavljanjem ciljeva i strukture sesije. Učesnici su obaviješteni da će istraživati kako mala, dosljedna djelovanja — Sitne navike — mogu uticati i na lične rutine i na kolektivnu kulturu.

Razumijevanje motivacije, rutina i navika (30 minuta)

- Uvod (10 minuta): Predavač definiše pojmove motivacija, rutine i navike, pojašnjavajući njihove razlike.
- Plenarna diskusija (10 minuta): Učesnici dijele primjere dobrih i loših navika, identifikujući šta neke navike čini lakšim za održavanje i razmjenjuju savjete kako to postići.
- Uvod (10 minuta): Uvod u koncept Sitnih navika (razvio BJ Fogg). Predavač objašnjava kako mala, dobro usidrena ponašanja mogu prerasti u značajne promjene.

Razvijanje ličnih Sitnih navika (30 minuta)
Glavni cilj ovog dijela je upoznati učesnike sa vokabularom i strukturom Sitnih navika, omogućavajući im da dožive kreiranje i procjenjivanje malih promjena ponašanja.

Individualni rad (15 minuta): Učesnici osmišljavaju pet ili više Sitnih navika za svoj kontekst, koristeći formulu: „Nakon što [podsticaj], uradiću [nova navika], i proslaviti tako što ću [nagrada].”

Dijeljenje u grupama i povratne informacije (15 minuta): Predavač raspoređuje učesnike u grupe od 2–4 osobe. Učesnici predstavljaju svoje navike i daju jedni drugima povratne informacije prema sljedećim kriterijumima:

- Koliko je lako steći naviku? (Npr. stoj na rukama dok perete zube možda nije realan)
- Da li se elementi prirodno povezuju? (Npr. radnje koje se mogu obaviti u istoj prostoriji)
- Da li bi druge motivisalo da usvoje ovu naviku? (Da li navika rješava opštu potrebu ili je veoma lična?)

Savjet za predavača: Podstaknite učesnike da preciziraju svoje podsticaje i načine proslave kako bi navike bile konkretnije i trajnije.

Faza 2: Refleksija - od individualnog ka kolektivnom djelovanju (45 minuta)
Ova faza pomaže učesnicima da se pomjere sa individualnog fokusa ka razmišljanju o dobrobiti zajednice. Produbljuje razumijevanje poštovanja, pristanka i digitalne etike, pripremajući teren za kreativni grupni rad.

Predavač objašnjava da Sitne navike mogu da obuhvate i složene društvene i etičke izazove. Učesnici razmišljaju o tome kako mala djelovanja doprinose kolektivnom blagostanju.

Učesnici se vraćaju u iste grupe kao prije pauze, ili se po potrebi formiraju nove.
Grupni rad (20 minuta): Grupe istražuju kako Sitne navike mogu odgovoriti na teme kao što su:

- Privatnost online i offline
- Bezbjednost podataka i digitalne granice
- Poštovanje i sigurni prostori za druge
- Ogovaranje i etička komunikacija
- (po potrebi mogu se dodati i druge povezane teme)

Plenarna diskusija (10 minuta): Grupe dijele svoja zapažanja i identifikuju ključne uvide o moći i ograničenjima Sitnih navika u rješavanju širokih izazova, kao i o njihovoj primjenjivosti u različitim temama.

Uvod i diskusija (15 minuta): Predavač uvodi ideju prilagođavanja Sitnih navika za kolektivno djelovanje. Učesnici formulišu navike usmjerene na zajednicu, koristeći prilagođenu strukturu: „Nakon X, uradiću Y, i proslaviti tako što ću Z,"
gdje je Y radnja usmjerena ka zajednici.

Primjer:
„Nakon što napravim fotografiju sa prijateljima, pitaću za dozvolu prije objavljivanja, dodaću napomenu: 'Svi prisutni su dali saglasnost', i proslaviti tako što ću drugarima dati peticu."

Faza 3: Razvijanje Sitnih navika bezbjednosti i zajedništva (60 minuta)
Učesnici se vraćaju u prethodne ili novododeljene grupe.

Grupno razmišljanje (15 minuta): Grupe identifikuju načine za unapređenje privatnosti, poštovanja i bezbjednosti kroz Sitne navike. Bilježe potencijalne prepreke, ciljane grupe (npr. šira javnost, specifični akteri) i prilike za promjenu.

Razvijanje navika (15–20 minuta): Koristeći svoje ideje, grupe kreiraju nove Sitne navike koje podstiču digitalnu bezbjednost i respektabilno ponašanje.

Prezentacije i povratne informacije (15 minuta): Svaka grupa predstavlja svoje navike. Predavač podstiče konstruktivnu diskusiju, naglašavajući jasnost, izvodljivost i relevantnost za zajednicu.

Zbirka i završna refleksija (preostalo vrijeme): Sve navike se prikupljaju u zajednički dokument dostupan učesnicima i organizatorima. Svaki učesnik bira jednu naviku koju će primjenjivati naredne sedmice.

Ova faza pretvara grupne uvide u konkretne rezultate — lična posvećenost jednoj Sitnoj navici povezuje individualni razvoj sa temama poštovanja, privatnosti i digitalne odgovornosti.

Predavač zatvara sesiju tako što:

- Povezuje vježbu sa širim temama poput dobrobiti, inkluzije i odgovornog digitalnog ponašanja.
- Ističe kako mala, dosljedna djelovanja mogu prerasti u kulturne promjene.
- Ohrabruje učesnike da u narednim sesijama podijele napredak ili refleksije o odabranoj navici.

Pitanja za diskusiju

- Što vas je iznenadilo u vezi sa vašim navikama? Što je bilo lako, a što teško u kreiranju vaših Sitnih navika?
- Kako mala djelovanja mogu dovesti do značajnih promjena?
- Kako možemo vidjeti ili izmjeriti uticaj individualnog djelovanja na zajednicu?
- Koja su ograničenja ove metode u vašem ličnom kontekstu ili u oblastima do kojih vam je stalo?

Izvor: Razvio KulturLife u oviru SHINE projekta. Originalni koncept Sitnih navika razvio B. J. Fogg.

Priručnik

Šablon za Sitne navike

Nakon što ja_____, ja _____ i slavim tako što_____[podsticaj] [nova navika] [nagrada]

Definicije i primjeri:

Motivacija
Motivacija je proces koji pokreće, usmjerava i održava ponašanja usmjerena ka cilju.

Primjer: Želim da organizujem događaj jer volim razgovarati s ljudima o stvarima koje su mi važne.

Rutina
Rutina je niz ponašanja koja se često ponavljaju.

Primjer: Prije dana kada radim od kuće i petkom, ponesem sportsku torbu na posao i idem u teretanu nakon posla.

Navika
Navika je poriv da se izvrši neko ponašanje s malo ili bez svjesne misli.

Primjer: Kada dođem kući s posla, sjednem za sto, uključim radio i slikam sliku.

16. PONOVNA UPOTREBA - Pametnije sa otpadom

Ciljane vještine i koncepti	• Kritičko razmišljanje • Kreativno ponovno korišćenje resursa • Ekološka pismenost • Razvijanje ekološke empatije i odgovornosti
Ciljevi	• Razumijevanje procesa reciklaže i uticaja tekstilne industrije • Podizanje svijesti o važnosti reciklaže i održivog pristupa otpadu • Upoznavanje učesnika sa četiri osnovne kategorije otpada (reciklaža, ponovno korišćenje, kompostiranje, nereciklabilni otpad) • Istraživanje negativnih uticaja tekstilne industrije na životnu sredinu • Podsticanje kreativnog razmišljanja kroz zadatke upcyclinga • Razvijanje praktičnih vještina za svakodnevnu ekološku akciju
Potrebni materijali	Košara sa raznim predmetima / Fotografije različitih predmeta u PowerPoint prezentaciji (četkica za zube, stara majica, limenka, plastična vrećica, banana, novine, vlažne maramice...) Projektor ili tablet za prikaz kratkog videa o zagađenju tekstila i prezentacije
Alati i izvori	Priručnici za reciklažu (lokalni/nacionalno vodiči specifični za svaku zemlju) ili smjernice nacionalnih službi za upravljanje otpadom Weghmann, V. (2023, februar). Waste Management in Europe. EPSU. Chang, A. (2025, 1. januar). The life cycle of a t shirt [Video]. YouTube. Priručnik: Eko kviz
Trajanje	60 minuta
Broj učesnika	15-30 osoba, starosti 16+
Priručnik	Eko kviz

Opis

Priprema trenera: Zamolite učesnike da ponesu jedan mali predmet iz otpada (npr. plastičnu foliju, staru čarapu, koru od banane itd.)

Struktura aktivnosti (60 minuta)
I dio – Uvodna aktivnost: „Koji je moj otpad?“ (10–15 minuta)
Učesnici mijenjaju predmete i pokušavaju da pogode kojoj kategoriji predmet pripada:

Pogodan za reciklažu, Ponovno upotrebljiv, Biološki razgradiv ili Nepogodan za reciklažu.

Učesnici postavljaju pitanja jedni drugima i komuniciraju kako bi pronašli najbolju kategoriju. Nakon toga, trener sumira i objašnjava zašto je ponekad teško klasifikovati određene predmete.

II dio – Eko kviz (10–15 minuta)
U malim grupama učesnici procjenjuju vrijeme raspadanja 5–6 odabranih predmeta. Trener dijeli tačne odgovore i vodi kratku refleksiju.

Savjet za trenere: Postavite pitanja učesnicima kao što su: Šta vas je iznenadilo? Kako ovo mijenja vaše razmišljanje? Zašto neki predmeti ostaju u prirodi stotinama godina? Kako ovo utiče na vaše svakodnevne navike?

Trener prikazuje učesnicima kratki film „Život majice“ („The Life of a T-Shirt“).

III dio – Kreativni mini izazov: Drugi život (25–30 minuta)
Svaki tim bira jedan predmet (po mogućnosti tekstilni) i dobija zadatak da smisli praktičan i održiv način za njegovo ponovno korišćenje.

Ideju trebaju predstaviti kroz:
- Kratku priču o „novom životu“ predmeta
- Slogan
- Jedan jednostavan vizual (crtež ili skica)

Savjeti za trenere: Fokusirajte se na funkcionalnost, smanjenje otpada i uticaj.
Pregled ishoda učenja (2–3 minute)

Trener sumira ključne zaključke:
- Svi proizvodimo otpad — ali možemo i stvarati promjene.
- Kreativnost i svijest su alati za održivost.
- Male akcije su važne!

Pitanja za diskusiju

- Koja vas je informacija danas najviše iznenadila?
- Sada gledate na stvari koje bacate drugačije?
- Kako možete primijeniti ono što ste danas naučili u svakodnevnom životu?
- Šta vas je motivisalo da učestvujete u kreiranju novog predmeta?
- Možete li zamisliti da napravite poklon za nekoga koristeći recikliranje/ponovnu upotrebu?
- Šta vas je iznenadilo? Kako ovo mijenja vaše razmišljanje? Zašto neki predmeti ostaju u prirodi stotinama godina? Kako ovo mijenja vaš odnos prema svakodnevnim navikama?

Izvor: Razvijeno od strane UGNV u okviru SHINE projekta.

Priručnik

Eko kviz

1. Obojeni karton! Vrijeme razgradnje: _____ godina
2. Plastične čaše za jednokratnu upotrebu! Vrijeme razgradnje: _____ godina
3. Jednokratne pelene za bebe! Vrijeme razgradnje: _____ godina
4. Gumene radne čizme! Vrijeme razgradnje: _____ godina
5. Pamučna majica! Vrijeme razgradnje: _____ godina
6. Vunena kapa! Vrijeme razgradnje: _____ godina
7. Običan papir! Vrijeme razgradnje: _____ godina
8. Smeđi karton! Vrijeme razgradnje: _____ godina
9. Aluminijumska limenka! Vrijeme razgradnje: _____ godina
10. Japanke! Vrijeme razgradnje: _____ godina
11. Plastični kanister! Vrijeme razgradnje: _____ godina
12. Gume automobila! Vrijeme razgradnje: _____ godina
13. Plastična slamka! Vrijeme razgradnje: _____ godina
14. Staklo! Vrijeme razgradnje: _____ godina
15. Plastični štapići! Vrijeme razgradnje: _____ godina
16. Plastična četkica za zube! Vrijeme razgradnje: _____ godina
17. Kožne cipele! Vrijeme razgradnje: _____ godina

Tačni odgovori:

1.13 godina
2.50 godina
3.200-500 godina
4.50-80 godina
5.2-5 mjeseci
6.1-5 godina
7.2-6 nedjelja
8.2 mjeseci
9.80-250 godina
10.50-80 godina
11.400+ godina
12.50-80 godina
13.200+ godina
14.1,000,000 godina ili nikad
15.450+ godina
16.500 godina
17.25-40 godina

17. Eko semafor - Eko kupac

Ciljane vještine i koncepti	• Samosvijest i samorefleksija • Kritičko i analitičko razmišljanje • Informisano donošenje odluka • Aktivno slušanje i komunikacija • Praktične vještine i rješavanje problema • Kolektivno učenje
Ciljevi	• Omogućiti mladima da kritički čitaju i razumiju etikete na hrani i drugim proizvodima • Omogućiti vizuelnu procjenu sopstvenih navika koristeći sistem boja • Povećati svijest o ekološkim i zdravstvenim uticajima različitih proizvoda • Kreirati dinamično, zanimljivo i interaktivno okruženje za učenje o održivoj potrošnji • Osnažiti mlade da donose odgovorne i informisane potrošačke odluke
Potrebni materijali	Flipchart papir, A4 papir, olovke i markeri
Alati, izvori	Prezentacijski slajdovi sa informacijama o ekološkim certifikatima (EU Ecolabel, Fairtrade, Vegan itd.), prilagođeni po zemljama Uzorci etiketa (originali, kopije ili izrezci) Preporučeni video: Everything You Need to Know About Greenwashing. (2025, 5. maj). YouTube. Backup: Fall in love with the EU Ecolabel – EN 1. (2023, 21. avgust). YouTube. Fall in love with the EU Ecolabel – EN 2. (2023, 21. avgust). YouTube.
Trajanje	60 - 90 minuta
Broj učesnika	12 – 24 osoba, starosti 15 – 30
Priručnik	Ekološki sertifikati

Opis

FAZA 1: Priprema (40 minuta)
Predavač uvodi učesnike u temu kroz kratku prezentaciju o tome šta predstavljaju etikete proizvoda i ekološki sertifikati. Primjeri koji se koriste: **EU Ecolabel, Fairtrade, FSC, Vegan, Cruelty-Free, Organic itd.** (10 minuta). Nakon toga, predavač pušta kratak video o ekološkom zavaravanju (greenwashing) i postavlja učesnicima sljedeća pitanja za razmatranje (10 minuta):

- Šta vam prvo pada na pamet kada čujete riječ „greenwashing“?
- Da li ste ikada bili obmanuti marketinškim trikovima?
- Možete li se sjetiti ličnog primjera?

Predavač prikazuje nekoliko stvarnih primjera lokalnih proizvoda sa etiketama (ili koristi odštampane fotografije/kartice proizvoda). Učesnici rade u parovima ili malim grupama kako bi analizirali i diskutovali o etiketama. Učesnici dobijaju slike barkodova i pokušavaju da odrede zemlju porijekla (10 minuta).

Savjeti za predavača: Objasnite kako barkodovi mogu ukazivati na zemlju porijekla proizvoda, npr.: 385 = Hrvatska; 387 = Bosna i Hercegovina; 860 = Srbija; 400–440 = Njemačka. Pripremite najmanje 4–5 primjera proizvoda ili odštampane kartice iz lokalnih prodavnica, sa raznim etiketama i logotipima.

U narednih 10 minuta predavač traži od učesnika da individualno razmisle 2–3 minute, a zatim otvara kratku grupnu diskusiju:

- Da li čitate etikete prije nego što kupite proizvod?
- Ako piše „ECO“ ili „BIO“, da li nastavljate da čitate ostatak etikete?
- Da li vjerujete tačnosti informacija na etiketi?
- Da li mislite da se etikete koriste samo kao marketinški trik?

FAZA 2: Igra „Ekološki semafor“ (30 minuta)
Učesnici se dijele u timove, pri čemu svaki tim dobija set etiketa proizvoda ili stvarne pakete proizvoda. Na osnovu specifičnih kriterijuma, zadatak je da proizvode klasifikuju u sljedeće kategorije:

- **Crveno:** ekološki neprihvatljivo
- **Žuto**: prosječni proizvodi
- **Zeleno**: ekološki prihvatljivo

Predavač stoji ispred učesnika, simbolizujući semafor. **Desna ruka (desna strana)** predstavlja crvenu i narandžastu zonu (neprihvatljivo/pitanje), dok **lijeva ruka (lijeva strana)** predstavlja zelenu zonu (prihvatljivo).

Timovi se poređaju jedan iza drugog, poput vozila na semaforu. Jedan po jedan, članovi tima prilaze predavaču, predstavljaju proizvod, ukratko objašnjavaju svoje razloge i stavljaju proizvod na desnu ili lijevu stranu u zavisnosti od evaluacije. Ako učesnici nisu sigurni u klasifikaciju, predavač može pomoći dodatnim informacijama, jer je prethodno istražio materijale.

Kada svi timovi završe, učesnici ostaju podijeljeni na desnu i lijevu stranu, što vizuelno postavlja scenu za naknadnu grupnu diskusiju.

Kriterijumi za vođenje klasifikacije:

- Pakovanje (pogodno za reciklažu, za višekratnu upotrebu, plastično itd.)
- Porijeklo (lokalno/uvozno)
- Sertifikati i etikete
- Sastav proizvoda (štetni sastojci, šećeri, aditivi, veganski, organski itd.)

FAZA 3: Rješavanje problema (45 minuta)
Svaki tim izvlači problem vezan za ekološki osviješćeno ponašanje potrošača.
Primjeri izazova:

- Pretjerana upotreba plastike u pakovanju hrane
- Nedostatak znanja o čitanju etiketa proizvoda
- Djeca u školi jedu nezdravu/prerađenu hranu
- Nedostatak zdravih ili lokalnih namirnica u prodavnicama

Timovi sarađuju kako bi razvili konkretno i realistično rješenje.

Njihov plan treba da uključi:

- Kolektivne akcije koje mogu pokrenuti (npr. kampanje, edukativne aktivnosti)
- Moguće saradnike ili podršku (škole, kompanije, lokalne zajednice)
- Procijenjeno vrijeme potrebno za implementaciju
- Dugoročnu održivost ideje

Nakon sesije brainstorminga, svaki tim prezentuje svoje rješenje u formi prezentacija (5 minuta).

Pitanja za diskusiju

- Šta vam je bilo najzanimljivije i šta ste novo naučili?
- Na koje proizvode ćete ubuduće obratiti više pažnje (hrana, kozmetika, odjeća itd.)?
- Da li ćete ubuduće pažljivije čitati etikete?
- Da li biste odrekli kupovine proizvoda koji šteti životnoj sredini, čak i ako ne šteti vašem zdravlju?
- Da li sada možete prepoznati ekološke etikete? Možete li navesti bar jednu?

Izvor: Razvijeno od strane UGNV u okviru SHINE projekta.

Priručnik

Ekološki sertifikati

EU Ecolabel
- Službena EU sertifikacija
- Proizvodi i usluge sa smanjenim uticajem na životnu sredinu
- Obuhvata čitav životni ciklus: proizvodnja → upotreba → odlaganje

Fairtrade
- Osigurava poštenu platu i etičke radne uslove
- Podržava male proizvođače i radnike
- Promoviše održive poljoprivredne prakse

FSC – Forest Stewardship Council
- Drvo, papir i šumski proizvodi iz odgovorno upravljanih šuma
- Štiti biodiverzitet i lokalne zajednice
- Sprječava ilegalnu sječu šuma

Vegan etiketa
- Garantuje da proizvod ne sadrži sastojke životinjskog porijekla
- Fokus na biljnim alternativama
- Popularno u kozmetici, hrani i lifestyle proizvodima

Cruelty-Free
- Proizvod i sastojci nisu testirani na životinjama
- Uobičajeno u kozmetici i proizvodima za domaćinstvo

Organska sertifikacija
- Hrana i poljoprivreda bez sintetičkih pesticida, đubriva ili GMO-a
- Promoviše zdravlje zemljišta i biodiverzitet
- EU organska etiketa + nacionalni standardi

18. Ekološki otisak

Ciljane vještine i koncepti	• Ekološka pismenost • Kritičko razmišljanje • Samosvijest i samorefleksija • Održivo planiranje i djelovanje • Aktivno građanstvo
Ciljevi	• Podizanje svijesti mladih o svakodnevnim navikama koje utiču na životnu sredinu • Identifikacija prilika za održivije ponašanje • Podsticanje konkretnih lokalnih akcija koje promovišu odgovornost prema okolišu
Potrebni materijali	Flipchart, markeri u boji, A4 papiri
Alati, izvori	Štampani održivi bingo
Trajanje	60-90 minuta
Broj učesnika	15-30 osoba, starosti 16+
Priručnik	Održivi bingo

Opis

Trener dijeli svakom učesniku pruručnik: Održivi Bingo i daje im 10 minuta da ga popune.

Nakon završetka zadatka, učesnici treba da se okrenu prema osobi pored sebe, identifikuju sličnosti u svojim svakodnevnim ekološkim navikama i označe te sličnosti krugom (5 minuta). Zatim se svaka novoformirana dvojka pridružuje drugoj dvojci i formira grupu od četiri člana.

Formirane grupe zatim identifikuju zajedničke dnevne navike i reflektuju o svom svakodnevnom ponašanju. Kroz grupnu diskusiju (15 minuta) prepoznaju obrasce koji doprinose većem ekološkom otisku i istražuju oblasti gdje je promjena moguća.

U narednom dijelu aktivnosti, grupe treba da osmisle projekat za ekološki prihvatljivu akciju u svojoj zajednici (30 minuta), a zatim ga predstave ostalim grupama (15 minuta).

Primjeri uključuju:

- Zamjena odjeće ili buvljak (prodaja ili razmjena polovne odjeće)
- Mini kampanja protiv bacanja hrane u restoranima (npr. doniranje ostataka hrane beskućnicima ili životinjama)
- Mali humanitarni događaj (moguće kao dio buvljaka) za prikupljanje sredstava za sadnju drveća ili ozelenjavanje javnih površina
- Kampanja protiv plastičnog pakovanja, npr. pravljenje višekratnih vrećica za kupovinu umjesto plastičnih

Šivenje malih mrežastih vrećica za voće i povrće umjesto jednokratnih plastičnih vrećica

Pitanja za diskusiju

- Koje promjene su vam bile najlakše za sprovesti?
- Koje su bile najteže?
- Šta vas je najviše iznenadilo u vašem ponašanju dok ste vodili dnevnik?
- Koje dugoročne promjene bi nam mogle pomoći da živimo održivije?
- Kako možemo postati nosioci promjena u našim zajednicama?

Izvor: Razvijeno od strane UGNV-a u okviru SHINE projekta.

ODRŽIVI BINGO

Oboji svaku aktivnost čim je završiš. Nagradi se kada popuniš cijelu tablu za igru!

Moja nagrada: .....

Jedite voće ili povrće	Prošejtate se	Završite izazov od 21 dan	Isprobajte novi zdravi recept	Pripremite doručak unaprijed
Vodite dnevnik ishrane tokom jedne sedmice	Dijelite ostatke hrane kako biste smanjili bacanje hrane	Uživajte u obroku bez ekrana	Odaberite užinu vogatu proteinima i vlaknima	Meditirajte ili se bavite sportom
Preskoči desert	Posadi drvo	SLOBODNO POLJE	Pogledaj dokumenta-rac	Doniraj staru odeću
Doniraj za humanita-rne svrhe	Poslušaj podkast	Napravite plan ishrane za nedelju dana	Razvrstaj svoj otpad	Praktikuj jogu
Odrekni se šećera za jedan dan	Recikliraj	Štedi energiju	Priušiti sebi nešto	Idi u planiranje/ šetnju

Zaključak

Teme uključene u ovaj priručnik pokrivaju različite aspekte okvira kompetencija za građanstvo Evropske komisije. One su grupisane na način koji omogućava prenošenje znanja i vještina, stavova i vrijednosti koje pojedinci trebaju da aktivno učestvuju u društvu kao odgovorni, informisani i angažovani građani. Radi se o razumijevanju društvenih pitanja, poštovanju prava drugih, donošenju odgovornih odluka i pozitivnom doprinosu demokratskom životu.

Priručnik za obuku je dizajniran da osnaži edukatore, trenere i lidere zajednica alatima, strategijama i uvidima potrebnim za razvijanje kompetencija za građanstvo u raznovrsnim obrazovnim okruženjima. Fokusirajući se na znanje, vještine, stavove i vrijednosti, priručnik ima za cilj da podrži generaciju pojedinaca koji su informisani, odgovorni i aktivno uključeni u svoje zajednice i demokratski život. Treneri koji koriste predložene metode, tehnike i igre iz ovog priručnika imaju zahtjevan zadatak: da odaberu one elemente koji u najvećoj mjeri odgovaraju potrebama mladih ljudi koji žele da usvoje životne vještine i postanu etični i angažovani članovi društva.

Kroz interaktivne aktivnosti, diskusije i scenarije iz stvarnog života, priručnik nudi praktične i prilagodljive resurse koji podstiču kritičko razmišljanje, participaciju, empatiju i poštovanje različitosti. Podstiče učenike ne samo da razumiju svoja prava i obaveze, već i da aktivno praktikuju građanstvo na smislen i konstruktivan način. Zbog toga mnogi od ponuđenih alata uključuju metode koje razvijaju vještine važne za svakog mladog čovjeka, lidera mišljenja i aktivistu – kritičko razmišljanje, kreativnost i rješavanje problema. Prilikom implementacije ovih alata, imajte na umu da je razvoj kompetencija za građanstvo kontinuiran proces – proces koji raste kroz dijalog, refleksiju i primjenu u stvarnom životu.

SHINE Alati za obuku o građanskim kompetencijama

Ova publikacija je objavljena pod Creative Commons licencom.
https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/
Ova publikacija je dostupna za preuzimanje u otvorenom pristupu na:
https://shine-europe.eu/